PRACE INSTYTUTU BADANIA KONJUNKTUR GOSPODARCZYCH I CEN

POD REDAKCJĄ
Prof. E. LIPIŃSKIEGO

ZESZYT 1 ROK 1932

INSTYTUT BADANIA KONJUNKTUR GOSPODARCZYCH I CEN
WARSZAWA 1932

PRACE INSTYTUTU BADANIA KONJUNKTUR GOSPODARCZYCH I CEN

POD REDAKCJĄ
Prof. E. LIPIŃSKIEGO

ZESZYT 1 ROK 1932

INSTYTUT BADANIA KONJUNKTUR GOSPODARCZYCH I CEN
WARSZAWA 1932

SPIS RZECZY — TABLE DES MATIÈRES

MICHAŁ KALECKI

Wskaźniki spożycia i ich analiza

Z okazji reorganizacji swych wydawnictw przystępuje Instytut do systematycznego publikowania danych o spożyciu, komasując osiągnięte dotąd wyniki [1]). Jednocześnie przeprowadzone zostały niektóre nowe badania w zakresie zależności konsumcji poszczególnych artykułów od siły nabywczej odnośnych grup ludności, względnie współzależności różnych działów spożycia.

1. Wskaźniki spożycia. Jako wskaźniki, mające obrazować zmiany konsumcji ogólnej, wybrano: spożycie pieczywa pszennego (obliczane na podstawie zbytu drożdży), frekwencję w kinematografach, zbyt cukru, import kawy i herbaty, spożycie piwa, zbyt tytoniu, zbyt nafty. Nie uwzględniono natomiast spożycia mięsa oraz spirytusu. W stosunku do *mięsa* możliwa jest w szerokim zakresie substytucja innych artykułów, jak jaja, ryby, nabiał i t. d., sam więc wskaźnik spożycia mięsa bez zestawienia ze spożyciem tych „namiastek" może doprowadzić do fałszywych wniosków o ruchu konsumcji ogólnej: w r. 1931 np. spożycie mięsa naskutek silnego spadku cen wzrosło znacznie w porównaniu z rokiem poprzednim, choć nie ulega żadnej wątpliwości, że ogólny poziom spożycia żywności obniżył się. Jeśli chodzi o *spirytus*, to na jego zbyt monopolowy okazywać może w niektórych okresach duży wpływ potajemne gorzelnictwo, naskutek czego przestaje on odzwierciedlać faktyczny stan spożycia; jest rzeczą bardzo prawdopodobną, że gwałtowny spadek zbytu w czasie obecnego kryzysu jest w pewnej mierze uwarunkowany tym właśnie czynnikiem.

Spożycie obliczamy we wszystkich wypadkach na podstawie ilości „fizycznych": spożycie cukru, kawy i herbaty, tytoniu — w kilogramach, piwa — w litrach, sprzedaż biletów w kinematografach — według ich ilości.

W ten sposób nie uwzględniamy zmian, jakie zachodzić mogą w strukturze gatunkowej niektórych z wyżej wymienionych artykułów. Tak np. spadek spożycia tytoniu w czasie obecnego kryzysu okaże się o wiele silniejszy, jeśli wziąć pod uwagę także pogorszenie gatunku, mierząc to spożycie *wartością* zbytu, z której wyeliminowany byłby ruch cen. Ograniczenie się do obserwacyj tylko „fizycznych" zmian spożycia byłoby błędem, gdybyśmy konstruowali kompletny wskaźnik, obejmujący wszystkie jego działy: wskaźnik taki, oparty na fizycznych wielkościach spożycia poszczególnych artykułów nie odzwierciedlałby bowiem, jak wynika z powyższego, wszystkich zmian w realnej wartości wydatków na spożycie. W naszem jednak przedstawieniu spożycia nie dysponujemy bynajmniej „kompletem" artykułów konsumcyjnych, lecz operujemy paroma wskaźnikami, które uważamy za symptomatyczne. Przy takiem ujęciu słuszniejsze nawet jest nieuwzględnianie zmian w strukturze gatunkowej spożycia poszczególnych artykułów: fizyczna wielkość konsumcji reaguje bez porównania słabiej na ruch cen danego artykułu niż jej struktura gatunkowa; przy uwzględnieniu więc tej ostatniej otrzymujemy wskaźnik spożycia zależny w dużym stopniu od zmian cen odnośnego artykułu i dlatego mniej wartościowy jako symptomat stanu spożycia ogólnego. Podwyżka np. cen tytoniu, przedsięwzięta w okresie, gdy w związku z polepszaniem się konjunktury ogólnej, istnieje tendencja wzrostu spożycia, może wywołać tak silne przejście konsumentów do gorszych gatunków, że wskaźnik konsumcji, uwzględniający strukturę gatunkową, wykaże spadek; natomiast wpływ podwyżki na wielkość fizyczną spożycia będzie bardzo słaby i dlatego nie zaciemni tendencji konjunkturalnej.

Wskaźniki spożycia cukru, kawy i herbaty, piwa i tytoniu łączymy w jeden wskaźnik, który nazwać możemy wskaźnikiem używek. Składowe wskaźniki są ważone według wartości spożycia odnośnych artykułów w przyjętym za podstawę r. 1928. Wagi wynoszą w procentach: cukier — 35, kawa i herbata — 5 (kawa uprzednio przeliczana jest na herbatę w stosunku 0,4, co odpowiada stosunkowi przeciętnych cen kawy i herbaty w Polsce w r. 1928), piwo — 10, tytoń — 50.

Nasze wskaźniki spożycia wyrażają naogół nie spożycie ostateczne, lecz zbyt producentów, względnie import, tak iż wpływa na nie również ruch zapasów w hurcie i detalu; jedynie wskaźnik spożycia pieczywa pszennego — oparty o zbyt drożdży, które szybko się psują — oraz wskaźnik frekwencji w kinematografach odzwierciedlać będą faktyczny stan konsumcji w ścisłem tego słowa znaczeniu. Wpływ ruchu zapasów łagodzony jest nieco przez korzystanie

---

[1]) Dynamika spożycia pieczywa pszennego i mięsa w Polsce — M. Kalecki, „Konjunktura Gospodarcza", r. 1930, zesz. Nr. 6.
Badania zmian konsumcji w Polsce — L. Landau i J. Wiśniewski, „Konjunktura Gospodarcza", r. 1931, zesz. Nr. 10.

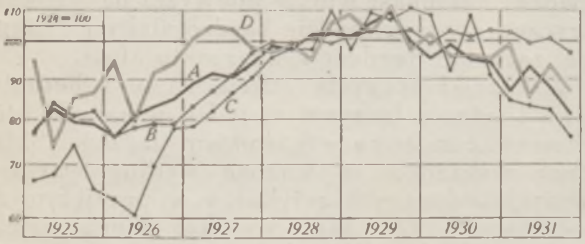
ze wskaźników kwartalnych, a nie miesięcznych. Jeśli chodzi o wskaźnik ogólny używek, to będzie on pozatem mniej zależny od wahań zapasów, niż jego wskaźniki składowe, ponieważ zmiany w stanie zapasów odnośnych artykułów nie będą naogół występowały jednocześnie w tym samym kierunku. Dalej zapasy nafty, ze względów technicznych, są niewielkie w stosunku do obrotu; wahania zapasów przeto mało wpływają na liczby zbytu producentów. Jeżeli więc w badaniach konsumcji operować będziemy wskaźnikami: spożycia pieczywa, frekwencji w kinematografach, konsumcji używek oraz spożycia nafty, to błędy wynikające z ruchu zapasów w handlu nie będą zbyt wielkie.

Z naszych wskaźników spożycia pieczywo pszenne i kinematograf reprezentują spożycie miejskie; wskaźnik używek — miejskie i wiejskie, z przewagą miejskiego; nafta — spożycie głównie wiejskie i małomiasteczkowe.

Wskaźniki: 1928 = 100.

Rok	Spożycie miejskie		Spożycie miejskie i wiejskie					Spoż. wiejskie
	Piecz. pszenne x	Kinematogr. y	Cukier	Kawa i herbata	Piwo	Tytoń	Używki ogółem z	Nafta v
1925	80,9	56,1	74,7	86,6	65,1	85,6	79,8	86,5
1926	78,1	59,2	79,5	82,8	66,0	85,7	81,5	91,7
1927	89,6	80,3	92,8	96,7	82,1	91,9	91,5	100,9
1928	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1929	102,2	110,9	106,6	104,0	108,5	101,4	104,1	103,9
1930	101,4	109,0	101,2	99,6	100,5	91,0	95,9	97,4
1931	99,8	95,6	92,6	101,5	79,0	84 6	87,6	91,5

WSKAŹNIKI SPOŻYCIA
Skala logarytmiczna

A — używki, B — pieczywo pszenne, C — frekwencja w kinematografach (z usunięciem specyficznego trendu), D — nafta.

Wskaźniki poprawione przez usunięcie wpływu wahań sezonowych.

2. K o r e l a c j a   w s k a ź n i k ó w   s p o ż y c i a   m i e j s k i e g o. Jeżeli słuszne jest nasze twierdzenie, że pieczywo pszenne reprezentuje spożycie miejskie, to między wskaźnikiem konsumcji tego pieczywa i wskaźnikiem frekwencji w kinematografach zachodzić winna współzależność; przy jej ustalaniu należy jednak wziąć pod uwagę, że frekwencja w kinematografach wykazywać musi znacznie szybszy rozwój stały (trend), niż spożycie pieczywa pszennego, ponieważ oddziaływają na nią w tym kierunku nietylko przyczyny ogólne, jak przyrost ludności w miastach, lecz również stała tendencja rozpowszechniania się tej nowej potrzeby. Jeśli więc oznaczymy wskaźnik spożycia pieczywa pszennego przez x, frekwencji w kinematografach przez y, a czas liczony od przyjętego za podstawę roku 1928 przez t, to szukać należy korelacji między y z jednej strony, a x i t — z drugiej. Współczynnik korelacji wielokrotnej, obliczony dla okresu 1925—30, okazuje się istotnie bardzo wysoki: wynosi on 0,994. Równanie płaszczyzny regresji ma postać:

$$y = 1{,}53\ x + 4{,}5\ t - 52{,}5. \qquad (1)$$

Porównajmy teraz y faktyczne i obliczone z równania (1):

Rok	Wskaźniki frekwencji w kinematografach	
	Faktyczne	Obliczone z równania (1)
1925	56,1	57,5
1926	59,2	57,9
1927	80,3	80,1
1928	100,0	100,5
1929	110,9	108,2
1930	109,0	111,6
1931	95,6	113,7

Jak widzimy w latach 1925—1930, zgodnie z wysokim współczynnikiem korelacji, zbieżność obu szeregów jest bardzo duża; natomiast w roku 1931 różnica okazuje się znaczna, co uwarunkowane jest zapewne wyjątkowo silną w tym roku obniżką cen pieczywa pszennego, łagodzącą konjunkturalny spadek spożycia, przez zwiększenie spożycia pieczywa pszennego na rzecz żytniego; substytucja ta przy słabszych wahaniach cen pieczywa w latach poprzednich nie miała widocznie większego znaczenia i nie zakłócała korelacji między konsumcją pieczywa pszennego i frekwencją w kinematografach. Że omawiana rozbieżność wynika faktycznie ze „specyficznego zachowania się" wskaźnika pieczywa pszennego potwierdzają też rozważania ostatniego rozdziału.

Większy od jedności współczynnik przy x w równaniu (1) odpowiada większej elastyczności frekwencji w kinematografach. Dalej z równania (1) wynika, że stały rozwój (trend) frekwencji w kinematografach naskutek rozpowszechniania się tej potrzeby, wynosi 4,5 punktu rocznie, t. zn. — ponieważ r. 1928 przyjęty został za 100 — 4,5% frekwencji r. 1928; w większych miastach Polski sprzedano w roku 1928 mniej więcej 30 milj. biletów; wynika stąd więc, że samo rozpowszechnianie się uczęszczania do kinematografu wywołuje przy niezmienności innych warunków przyrost frekwencji o 1,3 milj. biletów rocznie.

Z równania (1) otrzymamy, że frekwencja w kinematografach, oczyszczona z jej specyficznego trendu, wynosić będzie $y' = y - 4{,}5\ t$

(gdzie t liczone jest od r. 1928, t. zn. w roku tym $t = o$).

Rok	Spożycie pieczywa pszennego	Frekwencja w kinematografach, oczyszczona ze specyficzn. trendu
	x	$y' = y - 4,5\ t$
1925	80,9	69,6
1926	78,1	68,2
1927	89,6	84,8
1928	100,0	100,0
1929	102,2	106,4
1930	101,4	100,0
1931	99,8	82,1

3. Zależność spożycia nafty od siły nabywczej drobnego rolnictwa. Ze względu na to, że nafta zaspokaja jedną z najprymitywniejszych potrzeb wsi, siła nabywcza dominującej liczebnie na wsi klasy drobnego rolnictwa mieć będzie decydujący wpływ na spożycie nafty. Ponieważ zaś głównym źródłem dochodów tej drobnej własności rolnej jest sprzedaż zwierząt, spodziewać się można istnienia współzależności między nią a zbytem nafty. W poniższem zestawieniu obliczamy dochód wsi ze zbytu zwierząt rzeźnych i dla otrzymania wskaźnika siły nabywczej wsi wskaźnik tego dochodu dzielimy przez wskaźnik cen artykułów przemysłowych.

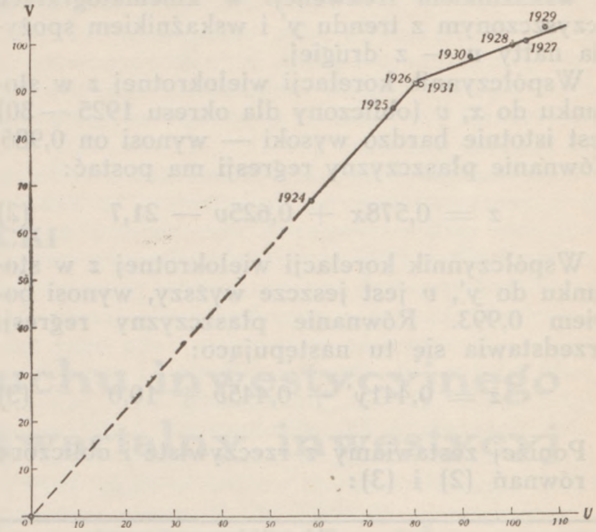
Rok	Wartość uboju zwierząt a	Eksport nierogacizny	Ogółem dochód ze sprzedaży zwierząt	Wskaźnik dochodu ze sprzedaży zwierząt	Wskaźnik cen artykułów przemysłowych b	Wskaźnik siły nabywczej wsi u	Wskaźnik spożycia nafty v
	milj. zł. w złocie			r. 1928 = 100 w złocie			
1924	1.033	50	1.083	64,1	110,0	58,4	66,8
1925	1.232	117	1.349	79,8	106,0	75,3	86,5
1926	1.139	80	1.219	72,1	90 0	80,0	91,7
1927	1.494	168	1.662	98,6	96,0	102,9	100,9
1928	1.482	208	1.690	100,0	100,0	100,0	100,0
1929	1.643	185	1.828	108,1	101,2	106,8	103,9
1930	1.360	139	1.499	88,5	96,9	91,2	97,4
1931	1.111 c	52	1.163	68,7	84,6	81,1	91,5

a Obliczone na podstawie danych o wielkości uboju i cen żywca.
b Do r. 1928 wskaźnik Gł. Urzędu Statyst., w latach następnych wskaźnik wyrobów gotowych Instytutu.
c Oszacowane.

Odkładamy teraz na osi u (patrz rysunek) wskaźnik siły nabywczej wsi, a na osi v wskaźnik spożycia nafty; zauważymy już na oko, iż rozproszenie punktów jest nieznaczne, tak iż tworzą one jedną krzywą — t. zn., że wskaźnik spożycia nafty jest istotnie funkcją wskaźnika siły nabywczej wsi, opartego na dochodzie ze sprzedaży zwierząt.

Jako krzywą wyrównawczą przyjmujemy zespół dwu prostych; pierwsza z nich przechodzi niemal zupełnie dokładnie przez punkty odpo-

ZALEŻNOŚĆ ZBYTU NAFTY OD SIŁY NABYWCZEJ DROBNEGO ROLNICTWA

u — siła nabywcza drobnego rolnictwa, v — zbyt nafty.

wiadające latom 1924, 1925 i 1926, przedłużenie jej zaś — przez punkt (0,0); drugą prostą otrzymano jako prostą regresji dla punktów 1926, 1930, 1928, 1927, 1929 [1]). Współczynnik korelacji między wskaźnikiem spożycia nafty v rzeczywistym i otrzymanym z krzywej wyrównawczej jest bardzo wysoki, wynosi bowiem 0,998. Punkt odpowiadający r. 1931, nie uwzględniony przy obliczaniu krzywej, leży również od niej bardzo blisko.

Otrzymane tu wyniki zinterpretować można jak następuje. Ścisła współzależność między wskaźnikiem siły nabywczej wsi, obliczonym na podstawie dochodu ze sprzedaży zwierząt i wskaźnikiem spożycia nafty, dowodzi, że: 1) sprzedaż zwierząt jest istotnie głównem źródłem dochodów drobnego rolnictwa; 2) nafta konsumowana jest w dużej części na wsi lub w związanych z nią gospodarczo miasteczkach. Jak widać z rysunku, część krzywej wyrównawczej jest prostą przechodzącą przez punkt zerowy, podczas gdy drugą część stanowi prosta łagodniej nachylona — oznacza to, że do pewnej wysokości uzyskiwanego dochodu realnego spożycie nafty jest do tego dochodu proporcjonalne, a przy dalszym wzroście dochodu na naftę przypada coraz mniejsza jego część. Jeżeli wziąć pod uwagę, że nafta, jak to już wyżej zaznaczyliśmy, zaspokaja bardzo prymitywną potrzebę wsi, niema w tym przebiegu zależności spożycia nafty od dochodu nic dziwnego.

4. Korelacja wskaźnika konsumcji używek ze wskaźnikami spożycia wiejskiego i miejskiego. Ponieważ wskaźnik konsumcji używek reprezentuje spożycie „miejsko - wiejskie", oczekiwać można korelacji między wskaźnikiem konsumcji używek z z jednej strony, a wskaźnikiem spożycia pieczywa pszennego x i wskaźnikiem spożycia

[1]) Równanie pierwszej prostej: $y = 1,15x$; równanie drugiej prostej: $y = 0,367x + 63,4$.

nafty v — z drugiej; lub też korelacji między wskaźnikiem konsumcji używek z z jednej strony, a wskaźnikiem frekwencji w kinematografach oczyszczonym z trendu y' i wskaźnikiem spożycia nafty v — z drugiej.

Współczynnik korelacji wielokrotnej z w stosunku do x, v (obliczony dla okresu 1925 — 30) jest istotnie bardzo wysoki — wynosi on 0,986. Równanie płaszczyzny regresji ma postać:

$$z = 0{,}578x + 0{,}625v - 21{,}7 \qquad (2)$$

Współczynnik korelacji wielokrotnej z w stosunku do y', v jest jeszcze wyższy, wynosi bowiem 0,993. Równanie płaszczyzny regresji przedstawia się tu następująco:

$$z = 0{,}441y' + 0{,}445v + 10{,}0 \qquad (3)$$

Poniżej zestawiamy z rzeczywiste i obliczone z równań (2) i (3):

Rok	Wskaźniki konsumcji używek		
	rzeczywiste	obliczone	
		z równania (2)	z równania (3)
1925	79,8	79,1	79,6
1926	81,5	80,8	81,1
1927	91,5	93,2	92,5
1928	100,0	98,6	98,7
1929	104,1	102,3	103,3
1930	95,9	97,9	97,6
1931	87,6	93,2	86,0

W latach 1925 — 30, zgodnie z wysokiemi współczynnikami korelacji, zbieżność szeregów jest bardzo znaczna. Bardziej zbliża się do szeregu rzeczywistego szereg obliczony z równania (3), t. zn. zapomocą wskaźników: frekwencji w kinematografach i spożycia nafty — odpowiednio do wyższego współczynnika korelacji (patrz wyżej); wynika to zapewne stąd, iż uczęszczanie do kinematografu jest potrzebą bliższą co do elastyczności konsumcji używek niż spożycie pieczywa pszennego, które (wraz ze spożyciem nafty) służy do obliczenia szeregu z równania (2). Bardzo poważna różnica obu szeregów „obliczonych" powstaje dopiero w roku 1931 (nie uwzględnionym przy obliczaniu współczynników korelacji i płaszczyzn regresji). Podczas gdy wskaźnik, obliczony na podstawie równania (3) (t. zn. „kinematografów"), jest zbliżony do wskaźnika rzeczywistego, wskaźnik otrzymany z równania (2) (t. zn. na podstawie „pieczywa pszennego"), jest bez porównania wyższy. W ten sposób potwierdza się wypowiedziana w rozdziale drugim hipoteza, że spadek spożycia pieczywa pszennego w r. 1931 — zapewne na skutek gwałtownej obniżki jego cen — był niewspółmiernie mały w stosunku do spadku spożycia ogólnego.

W n i o s k i. Rozważania zawarte w ostatnich trzech rozdziałach wykazują, iż nasze wskaźniki spożycia są wartościowemi symptomatami odnośnych działów konsumcji, w przeciwnym bowiem razie np. wskaźnik konsumcji używek nie dałby się z tak wielką dokładnością przedstawić jako funkcja wskaźników: frekwencji w kinematografach i spożycia nafty. W tych zaś wypadkach, gdy na skutek działania czynników wyjątkowych jakiś wskaźnik przestaje się „zachowywać" reprezentacyjnie, można to ustalić przez stwierdzenie, że nie czyni on zadość wyprowadzonym wyżej zależnościom, jak to uczyniliśmy dla wskaźnika spożycia pieczywa pszennego w r. 1931.

LUDWIK LANDAU i MICHAŁ KALECKI

Szacunek rozmiarów ruchu inwestycyjnego w Polsce i wskaźnik kwartalny inwestycyj

W uwagach poniższych podane są pewne uzupełnienia i poprawki do przeprowadzonego w zesz. 11 z r. 1931 Konjunktury Gospodarczej szacunku inwestycyj w r. 1929 i ustalone są wytyczne dla stałych obliczeń wskaźnika ruchu inwestycyjnego.

Uzupełnienia szacunku dotyczą w głównej mierze obliczeń inwestycyj w dziedzinie komunikacji.

Budowa kolei oraz telefonów i telegrafów mogła być oszacowana lepiej po opublikowaniu zamknięcia rachunków państwowych za rok 1929/30, dającego sumy faktycznie dokonanych wydatków. Wydatki na budowę nowych kolei i bocznic wyniosły według zamknięcia 59,2 milj. zł., na inwestycje na kolejach istniejących 55,3 milj., na inwestycje na kolejach wąskotorowych 4,1 milj. i na odbudowę zniszczonych urządzeń 4,2 milj.; razem 122,8 milj. Wydatki na budowę linij telegraficznych i telefonicznych oraz na urządzenia wyniosły 27,1 milj. zł., na budowę radjotelegrafu 0,7 milj., razem 27,8 milj.

Prócz tych wydatków na nowe urządzenia postanowiono uwzględnić wydatki, przedstawiające analogję z włączonemi do obliczeń wydatkami na maszyny i budowy, zastępujące stare, wychodzące z użycia; w dziale komunikacji takiemi wydatkami na amortyzację urządzeń są koszty zastępowania części torów i linij nowemi materjałami (pozatem koszty wymiany taboru, które zostały już uwzględnione). W charakterze takich kosztów włączono do obliczeń: wydatki kolejowe na nawierzchnię (wymiana szyn, podkładów, rozjazdów i podrozjezdni wraz z robocizną) — 146,6 milj. zł. oraz połowę kosztów konserwacji linij i urządzeń telegraficznych i telefonicznych (zakładając, że połowę pochłaniają reparacje) — 5,7 milj. zł.; razem wydatki na amortyzację urządzeń kolejowych (poza taborem) i pocztowych pochłonęły zatem 154,3 milj.

Doliczając te koszty amortyzacji, otrzymano jako sumy inwestycyj kolejowych i pocztowych (w zaokrągleniu) 300 milj. zł.

Inne inwestycje państwowe. Również w obliczeniach inwestycyj drogowych oparto się na liczbach zamknięć rachunkowych i częściowo uwzględniono wydatki o charakterze amortyzacji.

Wydatki na budowę dróg państwowych, łącznie z przebudową jezdni, wyniosły faktycznie w roku budowlanym 1929/30 6,2 milj., na budowę mostów nowych i zastępowanie zużytych — 5,1 milj., na budowę kanałów i portów rzecznych — 2,8 milj., na regulację i utrzymanie rzek i kanałów (traktując jako inwestycję lub amortyzację połowę wydatków) — 10 milj. zł.; doliczając 8 milj. zł. wydatków z funduszów pozabudżetowych (z zapasów kasowych), otrzymujemy jako ogólną sumę wydatków państwowych na drogi lądowe i wodne 32 milj. zł.; suma ta nie mieści zasadniczych kosztów amortyzacji dróg, które jednak trudno byłoby bliżej określić.

Budowa portu gdyńskiego wyniosła w 1929/30 roku 21 milj. zł., poza budową domów i kosztem wykupu gruntów. Razem zatem — w zaokrągleniu — wydatki państwowe na inwestycje komunikacyjne poza kolejami i pocztą stanowiły 50 milj. zł.

Inwestycje w zakresie taboru kolejowego i tramwajowego, jako oparte na danych statystyki przemysłowej, pozostawiono bez zmiany, tak samo oparte na sumach rzeczywistych wydatków inwestycje komunikacyjne samorządów. Pozatem starano się oszacować pominięty poprzednio dział inwestycyj w dziedzinie komunikacji — samochody.

Jako *inwestycje samochodowe* uwzględniono przyrost dorożek samochodowych (taksówek) i autobusów oraz samochodów ciężarowych; pierwsze dwie kategorje są inwestycjami komunikacyjnemi w ścisłem znaczeniu, trzecia stanowi właściwie w części inwestycje przedsiębiorstw przemysłowych i handlowych, w braku bliższych danych jednak musiano ją zaliczyć w całości do dziedziny komunikacji. Pominięto zupełnie przyrost samochodów osobowych, uważając go za przyrost dóbr konsumcji, nie miesz-

czących się w pojęciu inwestycyj [1]). Obok przyrostu, powiększającego stan taboru samochodowego w ruchu, należałoby właściwie uwzględnić zakupy samochodów dla zastąpienia zużycia; przy gwałtownem tempie jednak rozpowszechniania się tego środka komunikacji oszacowanie amortyzacji jest trudne, a zakupy nie powinny być jeszcze znaczne.

Oszacowanie przyrostu taboru samochodowego przeprowadzono na podstawie: 1) różnicy w liczbie zarejestrowanych samochodów na początku 1929 i 1930 r., 2) określonego według cenników typowych wozów kosztu przeciętnego samochodu każdej z wymienionych trzech kategoryj. Przyjmując mianowicie jako cenę taksówki 13 tys. zł., autobusu 20 tys. i samochodu ciężarowego 15 tys., otrzymano jako wartość 1.300 dorożek, 1.200 autobusów i 1.800 samochodów ciężarowych, o które powiększyła się liczba zarejestrowanych wozów w ciągu 1929 r., w zaokrągleniu 70 milj. zł. Przywóz samochodów i części ich z zagranicy wyniósł również ok. 70 miljonów; w sumie tej mieszczą się także samochody osobowe, z drugiej strony jednak dodać należy niektóre składniki kosztów w wartości statystyki handlu zagranicznego nie uwzględnione, zwłaszcza cło i koszty montażu z przywożonych części; wydaje się więc, że suma 70 milj. nie może znaczniej odchylać się od kwot rzeczywiście w tej dziedzinie inwestowanych.

Co do *inwestycyj budowlanych*, opierając się na danych z zamknięć rachunków państwowych, zmieniono podział ich według przeznaczenia budowli.

Wydatki na nowe budowle wyniosły w budżecie administracji za 1929/30 r. 97 milj. zł.; ponadto za 20 milj. dokonano nadzwyczajnych inwestycyj z zapasów kasowych (po odliczeniu budowy dróg i t. p.) — razem więc budownictwo administracyjne państwowe pochłonęło ok. 115 milj. zł. Wydatki na budowle kolejowe i pocztowe stanowiły według zamknięcia ok. 35 milj. zł. Ogółem zatem budownictwo publiczne (razem z samorządowem) osiągało sumę 180 milj. złotych.

Budownictwo przemysłowe stanowiłoby — według stosunku budownictwa przemysłowego i publicznego w robotach większych przedsiębiorstw — ok. 190 milj. zł.; według zaś stosunku inwestycyj budowlanych i maszynowych przemysłu otrzymano 180 milj. zł.; tę ostatnią wartość, niewiele odbiegającą od pierwszej, przyjmiemy jako szacunkową wartość budownictwa przemysłowego.

Na budownictwo murowane mieszkaniowe pozostaje według tych obliczeń 360 milj. zł., co przy koszcie 6,5 tys. zł. za izbę daje 55 tys. wybudowanych izb. Razem z budownictwem drewnianem (głównie miasteczkowem) na budownictwo mieszkaniowe otrzymuje się 510 milj. zł.

W rezultacie tych poprawek i uzupełnień *ogólny szacunek inwestycyj* przedstawia się w sposób następujący.

Przedmioty inwestycyj	Inwestycje przemysłowe	Inwestycje rolnicze	Inwestycje w komunikacji	Budownictwo administracji publicznej	Budownictwo mieszkaniowe i inne nie wydzielone	Sieć wodociągowa, kanal., gazowa i instalacje w starych domach
	w miljonach złotych					
Maszyny przemysł.	400	—	—	—	—	—
Maszyny rolnicze	—	90	—	—	—	—
Meljoracje rolne .	—	40	—	—	—	—
Budownictwo . .	180	—	35	145	510	—
Roboty instalacyjne poza nowemi domami . . .	—	—	—	—	—	180
Samochody . . .	—	—	70	—	—	—
Budowa kolei oraz telef. i telegr. .	—	—	300	—	—	—
Tabor kolejowy .	—	—	170	—	—	—
Inne inwest. państwowe . . .	—	—	50	—	—	—
Inwest. komunalne	—	—	60	—	—	30
Ogółem . .	580	130	685	145	510	210

Wartość łączna inwestycyj dokonanych w 1929 roku wynosi według tych obliczeń 2.260 milj. zł. Jest to suma o 180 milj. zł. większa od otrzymanej z obliczeń w zesz. 11 Konjunktury Gospodarczej, z czego 70 milj. przypada na inwestycje uskuteczniane całkowicie w drodze importu (samochody).

Jednocześnie zrekonstruowano wskaźnik ruchu inwestycyjnego. Przy bliższem zbadaniu okazało się bowiem, że część wskaźników składowych, użytych do budowy dawnego wskaźnika, nie reprezentuje w sposób zadowalający odpowiednich działów inwestycyj.

Zbyt śrub i nitów, które poza produkcją i montażem maszyn używane są w dużym stopniu w budownictwie, szczególnie w konstrukcjach żelaznych, nie reprezentuje należycie „inwestycyj maszynowych"; wydatki Kolei Państwowych na budowę kolei nie obrazują naogół faktycznego natężenia tego budownictwa w danym okresie, ponieważ wydatkowanie sum pieniężnych nie odbywa się równocześnie z wykonywaniem robót (ze względu na udzielanie firmom zaliczek albo korzystanie z kredytu, gromadzenie zapasów materjałów kolejowych i t. d.). Nowy wskaźnik opiera się na trzech tylko wskaźnikach składowych: 1) wskaźniku przewozów kolejowych wapna, 2) wskaźniku zatrudnienia w przemyśle budowlanym i 3) wskaźniku zbytu maszyn.

[1]) Przeprowadzenie ścisłej granicy między inwestycjami a przyrostem dóbr spożycia jest trudne już z punktu widzenia zasadniczego, tem bardziej zaś wskutek trudności techniczno-statystycznych. Zaliczenie do inwestycyj budownictwa mieszkaniowego uzasadniane jest np. w pracy niemieckiego Instytutu Badania Konjunktur dwoma względami: 1) budowle te stanowią zwykle kapitał prywatno-zarobkowy, 2) finansowanie odbywa się przeważnie z zasobów przechodzących przez rynek kapitałowy. Ten drugi argument w połączeniu ze względem, że wykonywanie robót budowlanych mieszkaniowych zatrudnia w dużej mierze te same gałęzie co prowadzenie innych inwestycyj, wydaje się z punktu widzenia badań konjunkturalnych rozstrzygającym, stosuje się on jednak nie do wszystkich robót budowlanych, do niektórych prawdopodobnie nie bardziej niż do zakupu samochodów osobowych — przeprowadzenie jednak pewnej granicy konwencjonalnej jest konieczne.

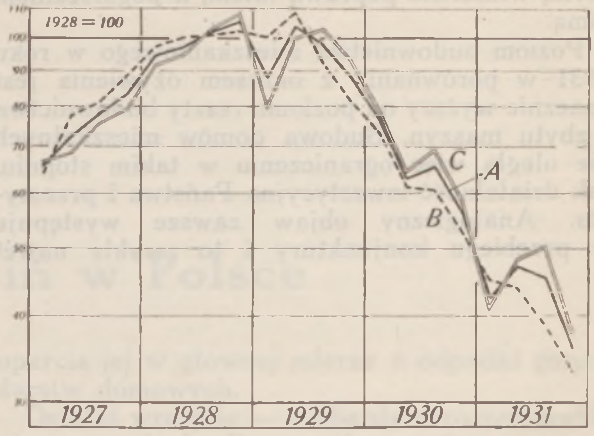
Wskaźnik przewozów kolejowych wapna użyty był także i przy konstrukcji dawnego wskaźnika jako reprezentujący budowę domów; słuszniejszem jednak wydaje się nadanie mu tylko wagi budownictwa mieszkaniowego murowanego (w wysokości 360 milj. zł.), gdyż w domach mieszkalnych stosuje się wapna stosunkowo znacznie więcej niż w dużych gmachach państwowych i przemysłowych, w których często znajdują zastosowanie szkielety żelbetowe, a zaprawa i wyprawa murów wykonywana jest w wielu wypadkach na cemencie lub pół-cemencie. Natomiast wagę odpowiadającą wartości budynków państwowych i przemysłowych, a także budowy kolei i meljoracyj rolnych — razem 520 milj. zł. nadano *wskaźnikowi zatrudnienia w przemyśle budowlanym.* Dane, na których się ten wskaźnik opiera, obejmują zakłady zatrudniające normalnie 20 lub więcej robotników; jak wykazała przeprowadzona w swoim czasie przez Instytut ankieta, te większe przedsiębiorstwa budowlane pracują głównie w zakresie podanych wyżej działów, a stosunkowo niewiele w zakresie budownictwa mieszkaniowego.

Łącząc teraz wskaźnik przewozów wapna (reprezentujący budownictwo mieszkaniowe) ze wskaźnikiem zatrudnienia w przemyśle budowlanym (budowa gmachów państwowych i przemysłowych, budowa kolei, meljoracje), otrzymujemy wskaźnik całokształtu budownictwa o wadze 360 + 520 = 880 milj. zł.

WSKAŹNIKI RUCHU INWESTYCYJNEGO
OCZYSZCZONE Z WAHAŃ SEZONOWYCH
1928 = 100

Rok i kwartał		Ogólny wskaźnik inwestycyj	Budownictwo: Wskaźnik ogólny	Budownictwo: Budown. mieszkaniowe (przewozy kolejowe wapna)	Budownictwo: Inne budownictwo (zatrudnienie w przem. budowl.)	Zbyt maszyn
1927		74,5	71,9	83,8	63,9	77,9
1928		100,0	100,0	100,0	100 0	100,0
1929		95,5	95,7	93,7	97,1	95,1
1930		65,0	67,4	72,9	63,7	61,9
1931		43,2	45,6	56,1	38,5	40,1
1927	I	65,5	66,7	76,4	60,1	64,0
	II	72,4	68,5	81,9	59,5	77,5
	III	77,9	75,5	86,1	68,3	81,0
	IV	83,2	79,2	89,7	72,1	88,4
1928	I	94,3	91,9	107,3	81,5	97,4
	II	97,0	94,7	87,8	99,3	100,0
	III	101,7	102,5	101,5	103,2	100,7
	IV	105,4	107,8	109,7	106,5	102,2
1929	I	88,4	79,6	68,9	86,8	100,1
	II	103,3	100,0	97,4	101,8	107,7
	III	98,1	102,6	106,9	99,7	92,2
	IV	88,0	93,0	92,0	93,6	81,4
1930	I	76,6	79,0	80,3	78,2	73,3
	II	63,2	64,7	69,1	61,7	61,3
	III	65,6	69,4	77,6	63,8	60,6
	IV	56,4	58,9	66,1	54,0	53,0
1931	I	42,9	41,3	53,0	33,4	45,1
	II	47,0	48,4	61,2	39,7	43,9
	III	45,4	50,3	63,0	41,7	38,8
	IV	35,9	37,9	42,4	34,8	33,2

WSKAŹNIKI RUCHU INWESTYCYJNEGO
Skala logarytmiczna

A — inwestycje ogółem, B — zbyt maszyn, C — ruch budowlany.

Wskaźniki poprawione przez usunięcie wpływu wahań sezonowych.

Wskaźnik zbytu maszyn, do których włączamy także maszyny rolnicze i tabor kolejowy, obliczany jest na podstawie dwóch szeregów: przywozu maszyn i ich części z zagranicy oraz zatrudnienia w przemyśle maszynowym (danemi o zbycie krajowym maszyn dysponujemy jedynie za okresy roczne poczynając od r. 1929). Ponieważ w okresie wziętym za podstawę wskaźnika mniejwięcej połowa wartości zbytu ogólnego przypadała na import, jako wskaźnik ogólny bierzemy zwykłą średnią arytmetyczną wskaźników składowych. Ogólny wskaźnik zbytu maszyn ma wagę 660 milj. zł.

Wreszcie *ogólny wskaźnik inwestycyj* opieramy na wskaźnikach budownictwa i zbytu maszyn. Wskaźnik odpowiada inwestycjom wartości 1.540 milj. zł., t. zn. obejmuje ok. 70% ogółu inwestycyj; z włączenia doń reszty działów zrezygnowano, nie mając dla nich dostatecznie reprezentacyjnych szeregów.

Jak widzimy, w ciągu r. 1927 wszystkie wskaźniki inwestycyj szybko rosną. W pierwszym kwartale r. 1928 wzrost staje się szczególnie silny w budownictwie mieszkaniowem. Wprawdzie w drugim kwartale następuje w niem pewna — przejściowa — reakcja zniżkowa, naogół jednak ruch inwestycyjny utrzymuje się poza przerwą w budownictwie, spowodowaną mrozami r. 1929, na względnie stałym poziomie aż do połowy r. 1929. W trzecim kwartale tego roku ujawnia się już recesja: rozpoczyna się ostry spadek zbytu maszyn; budownictwo utrzymuje się jeszcze czas jakiś na wysokim poziomie, głównie dzięki robotom państwowym, lecz w ostatnim kwartale r. 1929 również jego poziom zaczyna się obniżać. Odtąd stale już utrzymuje się tendencja spadkowa wszystkich działów ruchu inwestycyjnego; jedynie w trzecim kwartale 1930 r. budownictwo mieszkaniowe wykazuje wzrost w związku z udzielanemi wówczas obficie kredytami Banku Gospodarstwa Krajowego. Wskaźniki budownictwa podnoszą się w drugim i trzecim kwartale r. 1931, co wywołane jest jednak tylko skupie-

niem robót w sezonie: wahania sezonowe stają się ostrzejsze, tak iż mamy do czynienia z pozorną właściwie poprawą latem, a pogorszeniem zimą.

Poziom budownictwa mieszkaniowego w roku 1931 w porównaniu z okresem ożywienia jest znacznie wyższy od poziomu reszty budownictwa i zbytu maszyn. Budowa domów mieszkalnych nie uległa więc ograniczeniu w takim stopniu, jak działalność inwestycyjna Państwa i przemysłu. Analogiczny objaw zawsze występuje w przebiegu konjunktury i to zwykle nawet w silniejszym stopniu: uwalniające się w czasie depresji kapitały w tej dziedzinie szukały niżej zazwyczaj oprocentowanej, lecz pewnej lokaty. Przy istniejących w Polsce warunkach (ostry spadek dochodów ludności i stąd niepewność znalezienia lokatorów, trwanie ciasnoty na rynku pieniężnym) czynnik ten nie odgrywa z pewnością poważniejszej roli; natomiast w większym stopniu występuje budowanie domów na własny użytek, jako korzystna ze względu na taniość materjałów i całkowicie bezpieczna lokata drobnych kapitałów.

BOHDAN ŁĄCZKOWSKI

Ruch cen świń w Polsce

Hodowla nierogacizny stanowi jeden z najważniejszych działów produkcji zwierzęcej w Polsce. Cechą charakterystyczną tej hodowli jest stosunkowo duża niezależność od typu gospodarstwa rolnego. Spotykamy w Polsce hodowlę nierogacizny we wszystkich rodzajach warsztatów rolnych od całkowicie ekstensywnych do najbardziej intensywnych.

Najprymitywniejszy sposób hodowli nierogacizny (spotykany głównie na Kresach Wschodnich) możnaby określić mianem hodowli pastwiskowej. Przy tym typie hodowli wypędza się świnie do lasu, czy na pastwisko, ugory lub ścierniska, gdzie wynajdują sobie same pożywienie. W takich wypadkach hodowla świń zwykle tylko wtedy się opłaca (w stosunku do innych rodzajów hodowli), o ile oparta jest o istnienie lasu dębowego, w którym żołędzie stanowią konieczny dla świń pokarm treściwy. Przy typie pastwiskowym hodowli świń stosunek wartości mięsa wieprzowego do wartości słoniny kształtuje się bardzo wyraźnie na korzyść tej ostatniej, co pochodzi stąd, że tak hodowane świnie nie dochodzą nigdy do wielkich zasobów tłuszczu. Czysty typ hodowli pastwiskowej świń nie może u nas istnieć ze względu na zbyt krótki okres wegetacyjny. Zwykle więc mamy tu do czynienia z t. zw. podkarmianiem prosiąt przed okresem wypędzania na pastwisko, lub z dokarmianiem sztuk przeznaczonych na sprzedaż w okresie późnej jesieni. W każdym razie jednak, cechą charakterystyczną dla tego rodzaju hodowli jest niezależność jej od warunków panujących na rynkach zbytu, gdyż podstawą jej jest szereg produktów nie posiadających żadnej lub prawie żadnej wartości rynkowej.

Inny dość rozpowszechniony w całej Polsce (zwłaszcza po miasteczkach i na wsi wśród gospodarstw karłowatych) typ hodowli da się określić mianem hodowli domowej. Polega ona na żywieniu świń odpadkami jedzenia z gospodarstw domowych. Ten typ hodowli w czystej formie spotyka się również dość rzadko i zwykle mają tutaj miejsce (tak samo jak przy typie pastwiskowym hodowli) procesy podkarmiania czy dokarmiania artykułami nabytemi specjalnie jako pokarm dla świń. Z punktu widzenia gospodarczego zasadniczą cechą tego rodzaju hodowli jest również jego stosunkowo duża niezależność od rynku zbytu, wobec oparcia jej w głównej mierze o odpadki gospodarstw domowych.

Ostatni wreszcie — najbardziej rozpowszechniony typ hodowli — związany jest z istnieniem warsztatu rolnego. Hodowla ta oparta jest w głównej mierze o uprawę roślin okopowych. W odróżnieniu od dwóch poprzednich typów hodowli, gdzie świnia jest zwykle produktem pobocznym gospodarki, nosi ona charakter hodowli przemysłowej, w której świnia jest produktem uszlachetnionym w stosunku do surowców, uzyskiwanych w danym warsztacie rolnym. Rozmiary tej hodowli są znacznie bardziej elastyczne od dwóch pierwszych. Zależą one w głównej mierze od stosunku cen pasz do ceny świń.

Przeprowadzony wyżej podział hodowli nierogacizny na trzy zasadnicze typy ma jedynie wartość teoretyczną. W praktyce spotykamy najczęściej połączenia różnych typów hodowli. Podział ten ma również pewne znaczenie jedynie z punktu widzenia gospodarczego, nie posiada natomiast żadnej wartości w wypadku, gdy będziemy go rozpatrywali pod kątem widzenia hodowlanym. Znaczenie tego podziału polega na wyodrębnieniu grup niejednakowo elastycznych w stosunku do ruchu cen. Wyraźną zależność od ruchu cen na rynku zbytu wykazuje jedynie typ hodowli opartej o skarmianie produktów roślinnych warsztatów rolnych. Typ ten ma tak pod względem ilościowym, jak i pod względem znaczenia dla całości życia gospodarczego kraju decydujące znaczenie. W podanych niżej rozważaniach jedynie ten typ będzie brany pod uwagę.

Cechy charakterystyczne produkcji trzody chlewnej w odróżnieniu od innych rodzajów produkcji zwierzęcej stanowią:

1. duża elastyczność rozmiarów produkcji oparta o a) możność szybkiego powiększania pogłowia (jedna maciora może mieć przeciętnie ok. 20 prosiąt rocznie), b) krótki okres ciąży (4 miesiące),

2. krótki okres tuczenia (w zależności od typu świń okres ten trwa przeciętnie od 8 do 12 miesięcy),

3. niezależność produkcji od rozmiarów warsztatu rolnego (hodowla nierogacizny nie wymaga dużych inwestycyj w formie bardziej trwałych budynków, gdyż potrzebują one stosunkowo niewiele miejsca i są dość wytrzymałe

na ostre warunki klimatyczne; następnie hodowla świń jest całkowicie uniezależniona od pokarmu surowego, wskutek czego może się rozwijać pomyślnie w warsztatach rolnych, nie posiadających odpowiedniej powierzchni pastwisk).

Te cechy charakterystyczne stanowią, że nierogacizna jest głównym artykułem spekulacji rolnika w Polsce. To też produkcja nierogaciżny w specjalnie wyraźny sposób uzależniona jest od ruchu cen tego artykułu.

Ruch cen nierogacizny podlega pewnym określonym wahaniom. Dla zdania sobie sprawy z przebiegu tych wahań musimy założyć:

1. że przyjmujemy za stałe rasę świń, przeciętny czas ciąży macior i przeciętny czas karmienia,

2. że badając ruch cen świń nie będziemy brali pod uwagę możliwości istnienia tendencji wieloletniej (trendu), a to dla braku materjałów statystycznych, które pozwoliłyby na zrekonstruowanie jego przebiegu,

3. że przeciętna waga sztuk rzeźnych nie podlega zmianom [1]).

Dają się wówczas zaobserwować dwa rodzaje wahań cen świń. Z tych jedne stanowią wahania sezonowe, a inne kilkoletnie wahania cykliczne.

W a h a n i a s e z o n o w e. Krzywe, ilustrujące ruch cen nierogacizny w poszczególnych miesiącach roku, wykazują dla ostatnich lat wyraźną zgodność. Najniższe ceny świń wypadają na miesiące styczeń, luty, najwyższe na sierpień. Różnice w poszczególnych latach dotyczą głównie amplitudy wahań cen — natomiast okresy wysokich i niskich cen wypadają mniejwięcej na te same pory roku.

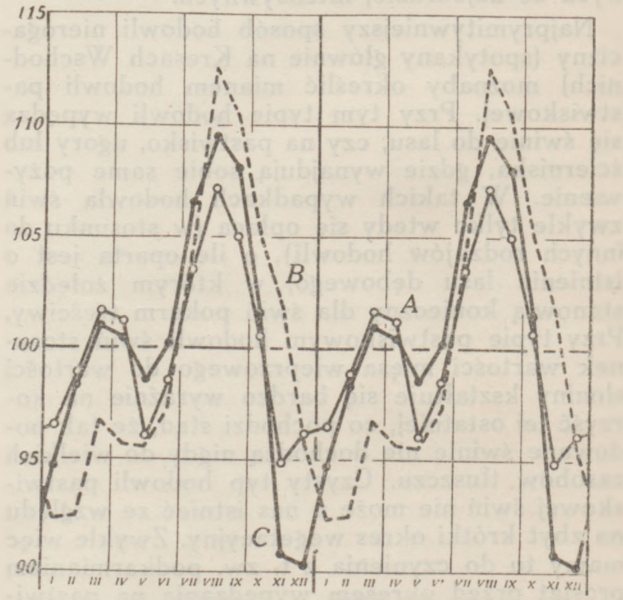
Ta zgodność wskazuje na istnienie pewnych stałych przyczyn, które wywołują w poszczególnych latach analogiczne wahania cen.

Nie wydaje się prawdopodobnem, by przyczyny te wywołane były jakiemiś przesunięciami w zakresie konsumcji. Okres wysokich cen nierogacizny wypada w miesiącach letnich. W okresie tym ludność miast spożywa w znacznie mniejszych ilościach mięso, żywiąc się w większym stopniu produktami mlecznemi oraz pochodzenia roślinnego. Nie jest więc możliwe, żeby wysokie ceny nierogacizny w okresie lata wywołane były przez wzrost konsumcji ludności miejskiej. Nie jest również prawdopodobnem, żeby w czasie tym zwiększała się konsumcja mięsa świńskiego na wsi, do tego stopnia, by mogło to wywołać tak wyraźny wzrost cen. Wprawdzie w okresie robót żniwnych szerokie masy ludności wiejskiej odżywiają się naogół intensywniej, niż w innych porach roku, lecz to zwiększenie rozmiarów konsumcji jedynie w niewielkiej części wyraża się w zwiększonem zapotrzebowaniu na mięso czy też tłuszcze wieprzowe. Istnieje bowiem w tym okresie znaczna ilość sezonowych środków żywności tak pochodzenia roślinnego, jak i zwierzęcego.

To też pomimo braku danych statystycznych, które pozwalałyby na wysnuwanie całkowicie pewnych wniosków (statystyka spędów nie daje dostatecznego materjału), należy założyć, iż wahania sezonowe cen nierogacizny wynikają z przyczyn związanych bezpośrednio z produkcją.

Normalny ruch cen nierogacizny w poszczególnych miesiącach roku kształtuje się zwykle w ten sposób, iż najniższe ceny wypadają zwykle na początek roku. Następnie w lutym zaczyna się już zwyżka cen, która trwa do połowy lub końca marca. Potem w ciągu kwietnia i maja ceny mają tendencję zniżkową. W początkach lub w połowie czerwca zaznacza się wyraźna zwyżka cen. Zwyżka ta osiąga swój punkt kulminacyjny w sierpniu, by z kolei ustąpić miejsca silnej tendencji zniżkowej, która trwa nieprzerwanie aż do końca roku.

WSKAŹNIKI SEZONOWOŚCI CEN ŚWIŃ

A — Wiedeń, B — Poznań, C — Chicago.

Podany wyżej przebieg sezonowych wahań cen nierogacizny dotyczy jedynie sztuk rzeźnych. Ceny prosiąt, przeznaczonych na tuczenie, w normalnych warunkach kształtują się wręcz odwrotnie, niż ceny sztuk rzeźnych, osiągając najwyższy poziom na początku roku, a najniższy w miesiącach letnich.

Porównanie wskaźników sezonowości cen nierogacizny w Polsce z takiemiż wskaźnikami dla Austrji (w której ceny układają się w zależności od tendencyj w krajach eksportowych Europy Środkowej i Poł. Wsch.) oraz Stanów Zjednoczonych Am. Półn. (gdzie ruch cen zależy całkowicie od układu warunków rynku wewnętrznego), wskazuje na dużą współzależność przyczyn.

[1]) Zmiany w zakresie przeciętnej wagi sztuk rzeźnych nie dadzą się ująć statystycznie. Różnice są tu naogół tak minimalne, że nie wpływają na ruch cen. Według statystyk rzeźni większych miast w Polsce, Austrji i Niemczech dają się zauważyć pewne przesunięcia konsumcji w kierunku świń chudych.

Główną przyczyną sezonowych wahań cen nierogacizny jest całkowita zależność tej gałęzi produkcji od zapasów pasz.

Najważniejszy pokarm nierogacizny w Polsce stanowią ziemniaki. Większość hodowców rozpoczyna tuczenie świń po okresie zbiorów ziemniaków w miesiącach jesiennych i zimowych. Okres intensywnego tuczenia trwa do czasu, dopóki istnieją zapasy ziemniaków (przeciętnie — do kwietnia, maja). Ponieważ okres produkcji świń rzeźnych (czas ciąży macior plus okres tuczenia) trwa 12 — 16 miesięcy, więc już w czasie bezpośrednio po zbiorach ziemniaków odbywa się zwiększona podaż nierogacizny, która trwa do końca wiosny. Duże natężenie podaży wpływa na kształtowanie się cen w kierunku zniżkowym. W okresie braku paszy na przednówku, t. j. mniejwięcej od czerwca, następuje sezonowy wzrost cen nierogacizny, nieraz bardzo silny, który się tłumaczy okolicznością, iż większość hodowców wyzbywa się żywca przed okresem braku paszy (ziemniaków). Przejściowa zwyżka cen w marcu tłumaczona często bywa wpływem świąt wielkanocnych. Tłumaczenie to jest fałszywe. Wprawdzie bowiem w okresie tych świąt konsumcja znacznie wzrasta, wzrasta jednak zarazem i podaż, istnieje bowiem szeroko rozpowszechniony zwyczaj wśród ludności wiejskiej hodowania świń „na święta". Zwyżkę cen w marcu należy przypisać okoliczności, iż w czasie tym zaznacza się wpływ miesięcy zimowych (grudzień — luty), oddziaływujących ujemnie na proces rozmnażania się nierogacizny.

Podobny przebieg wahań sezonowych cen świń w Polsce oraz w Stanach Zjedn. Am. Półn. tłumaczy się okolicznością, iż zbiory ziemniaków wypadają mniej więcej w tym samym czasie, co zbiory kukurydzy, która stanowi główny pokarm świń w Ameryce. Tą zbieżnością okresów zbiorów kukurydzy i ziemniaków tłumaczyć również można duże podobieństwo sezonowych wahań cen nierogacizny w Wiedniu do ruchu cen na ten artykuł w Polsce. Okresy wysokich i niskich cen w poszczególnych latach w krajach Europy Płd. Wsch., będących obok Polski głównemi dostawcami nierogacizny na rynek wiedeński, a w których hodowla jest oparta w pierwszej linji o spasanie kukurydzy, są wskutek tego analogiczne do podobnych okresów w Polsce.

Zaznaczająca się tak na rynku nierogacizny w Chicago, jak i w Wiedniu, sezonowa zwyżka cen w marcu, podobna do takiejże zwyżki w Polsce, wydaje się potwierdzać tezę, iż jest ona wynikiem zmniejszenia przyrostu prosiąt w miesiącach zimowych. Zwyczajowe bowiem zwiększenie konsumcji w okresie Wielkiej Nocy nie odgrywa w krajach tych niemal żadnej roli.

Wahania sezonowe cen nierogacizny w Polsce wykazują niemal całkowitą niezależność od handlu zagranicznego tym artykułem. Przywóz nierogacizny oraz towarów pochodnych obraca się w tak minimalnych granicach, iż można go zupełnie nie uwzględniać. Wywóz natomiast osiąga bardzo znaczne cyfry i stanowi poważny odsetek produkcji krajowej. Pomimo to nie wywiera on wpływu na sezonowy ruch cen w kraju. Najwyżej, odgrywając rolę klapy bezpieczeństwa, przyśpiesza przejście od jednej fazy do drugiej. Największe natężenie wywozu wypada zwykle na okres wzmożonej podaży i niskich cen od września do marca. Okres ten jest zarazem okresem niskich cen na głównych rynkach importowych (Wiedeń, Praga). Pomimo, iż zwiększenie podaży żywca w miesiącach jesiennych w krajach Europy Płd. Wsch. następuje normalnie o około 1—3 tygodni wcześniej niż w Polsce, ceny na wspomnianych rynkach importowych utrzymują się na poziomie wysokim do czasu sezonowej zniżki cen w Polsce. Z tego stanu rzeczy wynika, iż cena na rynkach importowych niema wpływu na cenę wewnętrzną w Polsce, lecz naodwrót na rynkach tych ustala się cena w zależności od ruchu cen w Polsce.

Wahania sezonowe cen świń w Polsce mają specjalnie ostry przebieg (np. sezonowa zwyżka cen w lecie 1931 r.).

Daje się to tłumaczyć w pewnej mierze dużą zależnością producentów od handlu nierogacizną na skutek słabej podstawy finansowej znacznej części warsztatów rolnych, oraz braku organizacyj dostatecznie reprezentujących interes producenta.

W a h a n i a c y k l i c z n e. Oprócz tendencji sezonowych na ruch cen świń mają wpływ tendencje kilkoletnie, zbliżone w charakterze swym do cyklów konjunkturalnych. Te cykliczne wahania cen świń opisał w swej pracy A. Hanau [1]). Badania jego oparte są na wprowadzeniu ścisłej zależności między rozmiarami produkcji nierogacizny, a stosunkiem cen nierogacizny do cen ziemniaków jako głównej paszy. Opierając się na wynikach tych badań, można wyprowadzić mechanizm działania obydwóch szeregów cyfr: w okresie wysokich cen nierogacizny i korzystnego układu tych cen w stosunku do cen ziemniaków hodowcy mają tendencję do zwiększania produkcji. Produkcja osiąga największe rozmiary mniej więcej po upływie 1½—2 lat od okresu wysokich cen nierogacizny. W miarę zwiększania podaży ceny spadają, tak, że największe natężenie produkcji nierogacizny zbiega się z najniższemi cenami na ten artykuł. Przy niskich cenach i niekorzystnym stosunku do cen ziemniaków, zaznacza się tendencja do ograniczania produkcji. Po upływie następnych 1½ — 2 lat daje się odczuwać na rynku brak żywca, który z kolei prowadzi do zwyżki cen, stanowiącej nową zachętę dla rozszerzenia produkcji.

Ruch ten cen świń na przestrzeni 3—4 lat nosi nazwę „cyklu świńskiego".

Wprowadzenie zależności pomiędzy rozmia-

[1]) Die Prognose der Schweinepreise — Niemiecki Instytut Badania Konjunktur. Zeszyt specjalny Nr. 18. Berlin 1930.

rami produkcji nierogacizny, a stosunkiem cen tego artykułu do cen ziemniaków bezpośrednio dla warunków polskich jest niemożliwe, ze względu na okoliczność, iż przeprowadzane przez G. U. S. spisy pogłowia nie ilustrują dostatecznie przesunięć w dziedzinie produkcji, gdyż przeprowadzane są w zbyt dużych odstępach czasu. (Pierwszy spis był w 1927, następnie od 1929 r. przeprowadzane są spisy co roku).

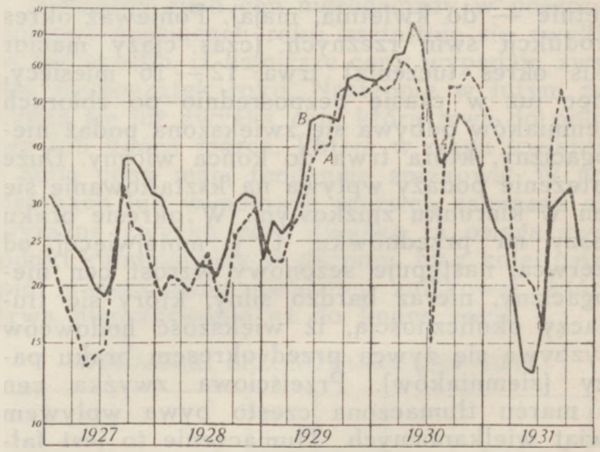
Co do ruchu cen, to za pierwszy normalny rok możemy uważać dopiero 1927 rok. Do tego czasu bowiem działały jeszcze warunki wyjątkowe, wynikłe ze zniszczenia znacznej części pogłowia w czasie działań wojennych, następnie przez inflację, a w końcu i przez załamanie się złotego w 1925 r.

O ile sądzić można z posiadanych danych statystycznych rok 1927/28 jest rokiem dużych rozmiarów produkcji i w fazie „cyklu świńskiego" był odpowiednikiem roku 1931/32.

Okres czasu od 1927/28 do 1931/32 stanowiłby więc pierwszy normalny czteroletni cykl. Jak już zaznaczono wyżej jednak, dane statystyczne są niewystarczające.

Jeżeli więc można mówić o cyklicznym ruchu cen nierogacizny w Polsce, to jedynie przez analogję do ruchu cen na ten artykuł w Niemczech. Przy trwającej od 1925 r. wojnie celnej z Niemcami, możność bezpośredniej współzależności cen, wynikającej z wymiany między obydwoma krajami, w zakresie nierogacizny nie istnieje. Tem nie mniej, badając stosunek cen świń do cen ziemniaków w Polsce i w Niemczech od 1927 r., dochodzimy do wniosku, iż krzywe, ilustrujące odpowiednie szeregi cyfr, wykazują duże podobieństwo. Na analogji tej można oprzeć przypuszczenie, iż w Polsce istnieje „cykl świński" o podobnym przebiegu, co i w Niemczech.

STOSUNEK CENY WIEPRZA DO CENY ZIEMNIAKÓW

A — przeciętne dla Polski ceny miejscowe, płacone producentom, według danych G. U. S., za kwintal żywej wagi wieprza i za kwintal ziemniaków,
B — ceny hurtowe wieprza i ziemniaków według notowań Urz. Stat. Rzeszy (Wirtschaft und Statistik).

Cyfry G. U. S., ilustrujące stan pogłowia świńskiego w Polsce, zastosowane jako cyfry próbne, wydają się potwierdzać tą tezę.

JÓZEF PONIATOWSKI

Statystyka ruchu zapasów zbóż

Wobec braku jakichkolwiek danych nietylko co do absolutnej wysokości istniejących w kraju zapasów zbóż, ale także i co do ruchu zapasów, Instytut Badania Konjunktur Gospodarczych i Cen podjął w r. 1930 próbne badanie ruchu tej części zapasów zbóż, która znajduje się w rękach członków Związków Ziemian, a więc przeważnie większych producentów. Badanie opiera się na ankiecie, rozsyłanej za pośrednictwem Rady Naczelnej Organizacyj Ziemiańskich, która zkolei posługuje się pomocą Związków Ziemian oraz Pomorskiej Izby Rolniczej i Wielkopolskiej Izby Rolniczej. Jak każde badanie przy pomocy metody reprezentacji, badanie to nie może dać bezpośredniej odpowiedzi na pytanie co do absolutnej wysokości zapasów, a uogólnianie otrzymanego dla drobnej i dość odległej od typu przeciętnego zbiorowości próbnej naogół gospodarstw w Polsce jest ryzykowne i może być dokonywane tylko z największą ostrożnością. Dlatego Instytut w ciągu pierwszego roku badań wstrzymał się od publikowania wyników, ogłaszając jedynie w „Konjunkturze Gospodarczej" z marca 1931 r. sumaryczne dane orjentacyjne z ankiety, dokonanej według stanu z dn. 1 lutego 1931 r. W drugim roku badań, ich użyteczność jest o tyle większa, że porównanie wyników dla podobnej (chociaż nie złożonej ściśle z tych samych gospodarstw) zbiorowości próbnej z dwóch lat pozwala na wnioski ogólne bardziej uzasadnione niż w pierwszym roku, zwłaszcza w zakresie ruchu zapasów, a nie ich absolutnej wysokości. Wydaje się bowiem, że szybkość wyczerpywania się zapasów zależy głównie od przyczyn natury generalnej jak wielkość zbioru i wielkość spożycia oraz eksportu. Przyczyny te działają na różne grupy gospodarstw z niejednakową siłą, jednakże można przypuszczać z dużą dozą prawdopodobieństwa, że o ile w badanej grupie gospodarstw szybkość wyczerpywania się zapasów okazuje się mniejsza albo większa niż w roku poprzednim, to w innych gospodarstwach, choćby zupełnie różnych co do wielkości i charakteru, zmiany mają ten sam kierunek. Należy przytem brać pod uwagę, czy na badaną zbiorowość próbną nie działały w danym roku jakieś wpływy szczególne, któreby były w stanie znacznie przyśpieszyć albo opóźnić wyczerpywanie się zapasów, a które nie działały na pozostałe gospodarstwa. W szczególności może tu mieć znaczenie nacisk podatków bezpośrednich, opłacanych głównie przez większych producentów, oraz niektóre formy kredytu, w szczególności kredyty udzielane pod rejestrowy zapas zboża. W konkretnym wypadku lat 1930/31 i 1931/32 nie wydaje się, aby powyższe względy mogły spowodować poważniejsze zmiany w stosunku ruchu zapasów w gospodarstwach badanych do ruchu zapasów w innych gospodarstwach. To też pomimo całej ostrożności, z którą należy traktować niżej przytoczone cyfry, wyciąganie z nich pewnych wniosków praktycznych może być bardziej usprawiedliwione niż djagnoza położenia, której wszakże niepodobna się wyrzec, oparta jedynie na orjentacji intuicyjnej.

Ankieta Instytutu jest przeprowadzana cztery razy w ciągu roku gospodarczego, wszakże w nierównych odstępach: 15 września, 1 lutego, 15 kwietnia i 1 lipca. Badania jesienne i lipcowe mają znaczenie raczej pomocnicze, natomiast dla orjentacji praktycznej, mogącej mieć znaczenie dla polityki gospodarczej, ważne są terminy w lutym i w kwietniu. Ze względu na to, że przy trudnościach organizacyjnych Związków Ziemian i niedocenianiu znaczenia ankiety przez niektórych korespondentów, materjał napływa partjami w ciągu 5 — 6 tygodni, a jego opracowanie wymaga również pewnego czasu, natomiast wartość praktyczna ogłaszanych danych zależy od ich aktualności, Instytut ogłasza obecnie dla orjentacji ogólne wyniki, obliczone prowizorycznie na zasadzie otrzymanych do dnia 27 lutego 918 odpowiedzi, z zastrzeżeniem, że ściślejsze obliczenia, oparte na pełniejszym materjale, mogą jeszcze przynieść pewne zmiany. W czasie późniejszym Instytut opublikuje szczegółowe wyniki dotychczas przeprowadzonych ankiet zbożowych z próbą ich charakterystyki statystycznej.

Ogólny zapas żyta w badanych 918 gospodarstwach wynosił w dn. 1 lutego 1932 r. 33,4% w stosunku do ilości zebranej w tych samych gospodarstwach. Odpowiedni stosunek dla 1600 gospodartsw, ankietowanych w dniu 1 lutego 1931 r. wyniósł w stosunku do zbiorów 1930 r. 40,0%. Dowodziłoby to szybszego wyczerpywania się zapasów żyta niż przed rokiem, a różnica jest dostatecznie wielka, aby nadać temu faktowi poważne znaczenie gospodarcze Zapas, przeznaczony na zużycie wewnątrz gospodarstw wynosił 16,6% zbioru, a przed rokiem 17,3%, a więc pod tym względem zmiana

jest minimalna. Natomiast zapas przeznaczony na sprzedaż stanowił 16,8% zbioru, wobec 22,7% przed rokiem, a wobec 13,5% według stanu w dn. 15 kwietnia 1931 r. Wynikałoby stąd, że stopień wyczerpania zapasów przeznaczonych na sprzedaż z początkiem lutego r. b. odpowiada mniej więcej stanowi z połowy marca roku ub., a jakkolwiek o różnicach w wysokości absolutnej zapasów trudno jest wnosić, nie mając pewnych danych co do wielkości zbioru, jednakże zarówno dane G. U. S., jak i powszechna opinja rolników, a wreszcie i sam fakt szybszego wyczerpywania się zapasów pozwalają mniemać, że zbiór żyta w 1931 r. był znacznie mniejszy niż w 1930 r. Biorąc pod uwagę, że zapasy 1930/31 r. zaledwie wystarczyły do nowych zbiorów, a już w miesiącach przednówkowych podaż znacznie zmalała, umożliwiając wzrost ceny, *należy się poważnie liczyć z możliwością wcześniejszego w tym roku skurczenia się podaży, a nawet niedoboru żyta we właściwym okresie przednówkowym.* Najbliższe wyczerpania wydają się według ankiety zapasy żyta, przeznaczone na sprzedaż, w województwach wschodnich, gdzie wynosiły zaledwie 4,8% zbioru, oraz w południowych — 8,2%. Stosunkowo większe zapasy mają na sprzedaż woj. centralne — 18,2% wobec 22,1% przed rokiem, i zachodnie — 17,3% wobec 25,4% na 1. II. 1931 r. Odnośnie woj. wschodnich należy jednak zaznaczyć, że otrzymane wyniki pochodzą z zaledwie 45 dotąd otrzymanych odpowiedzi i z dwóch tylko województw: wołyńskiego i wileńskiego.

Ogólny zapas pszenicy w badanych gospodarstwach wynosił 1 lutego 39,1% zbioru, a więc także mniej niż przed rokiem, gdy stanowił 45,2% zbioru 1930 r. Zapas, przeznaczony na własne zużycie gospodarstw, wyniósł dla pszenicy, podobnie jak dla żyta, ilość bardzo zbliżoną do zeszłorocznej, bo 6,5% wobec 5,3% przed rokiem. Natomiast zapas przeznaczony na sprzedaż stanowił 32,6% zbioru, zamiast 38,9% w r. 1931. Jeżeli dane G. U. S. o otrzymanych rozmiarach produkcji byłyby ścisłe, należałoby przypisać szybsze wyczerpywanie się zapasów pszenicy wzrostowi spożycia, umożliwionemu przez niskie ceny, zachęcające do substytucji mąki pszennej zamiast żytniej. Biorąc pod uwagę, że wg. ankiety na dzień 1 lipca 1931 r. zapas przeznaczony na sprzedaż wynosił jeszcze 7% zbioru, a zatem sprzedaż od 1 lutego do 1 lipca wyniosła 38,9 — t. j. niespełna 32%, *trudno przewidywać zdecydowany niedobór pszenicy.* Jeżeli jednak wcześniej wystąpiłby brak żyta, a procesy substytucji przybrałyby na sile, jeśli nadto widoki przyszłego urodzaju *będą skromne, w takim razie zwyżka cen pszenicy wydaje się zupełnie prawdopodobna.*

Zapasy pszenicy przeznaczone na sprzedaż są, podobnie jak dla żyta, największe w woj. centralnych (34,9%) i zachodnich (34,3%), mniejsze we wschodnich (28,6%) i południowych (24,3%). Wyczerpywanie się zapasów w woj. południowych jest objawem normalnym, wynikającym z gęstego zaludnienia, a więc dużego spożycia na tym obszarze. Natomiast woj. wschodnie, gdzie decyduje w zakresie pszenicy woj. wołyńskie, wykazywały przed rokiem najwyższy w całej Polsce zapas tego zboża, przeznaczony na sprzedaż — 47,5%, a w samem woj. wołyńskiem — 50,5%. Jeszcze zapas pszenicy, przeznaczony na sprzedaż, w dn. 15 kwietnia r. ub. wynosił w woj. wschodnich 34,9% zbioru, a więc znacznie więcej niż na 1 lutego r. b.

Różnice w stanie zapasów zbóż jarych w porównaniu ze stanem z przed roku, są znacznie łagodniejsze niż dla żyta i pszenicy, co daje się łatwo wyjaśnić nieurodzajem zbóż jarych w r. 1930.

Zapas ogólny jęczmienia stanowił według ostatniej ankiety 32,7% zbioru, a więc prawie ściśle tyle samo co przed rokiem (32,6%). Zapas, przeznaczony na zużycie, jest nieco mniejszy: stanowi 20,2% wobec 21,7%, natomiast zapas przeznaczony na sprzedaż jest nieco większy i stanowi 12,5% wobec 10,9%. Biorąc pod uwagę, że i eksport jęczmienia w okresie sierpień 1931 — styczeń 1932 był nieco większy, niż w odpowiednich sześciu miesiącach 1930/31 r. (106 tys. tonn, zamiast 99 tys. tonn), można widzieć przyczynę tego stanu zapasów bądź w wyższym w ostatnim roku urodzaju, bądź też w skurczeniu się spożycia wskutek zastoju w browarach i wyższej nieco ceny jęczmienia. Brak jęczmienia, który mógł powodować import, prawie się w Polsce nie zdarza, a tem trudniej go przewidywać, gdy zapas nie ustępuje zeszłorocznemu, jednakże nawet przy wywozie zredukowanym w stosunku do miesięcy jesiennych *zlikwidowanie obecnego zapasu nie powinno nastręczać większych trudności.* W każdym razie jęczmień jest jedynem ze zbóż, które zachowało charakter eksportowy, a zatem *o ruchu jego cen będzie w dalszym ciągu decydował ruch cen światowych.* Dopiero na przednówku, gdyby zapowiadał się nieurodzaj, stałoby się możliwe oderwanie się cen jęczmienia od poziomu światowego. Zapasy jęczmienia, przeznaczone na sprzedaż, są podobnie jak dla zbóż chlebowych stosunkowo największe w woj. centralnych — 13,7%, dalej idą zachodnie — 12,3%, południowe — 11,2% i wschodnie — 5,7%. W woj. zachodnich zapas ten jest znacznie większy niż przed rokiem, gdy wynosił zaledwie 6,9%, natomiast woj. wschodnie wykazują ogromny spadek, bo z 24,5% na 5,7%.

Zapas ogólny owsa wynosił 43,9%, a więc nieco mniej niż przed rokiem (46,3%). Ubytek przypada zarówno na zapas przeznaczony na sprzedaż — 11,2% zamiast 12,8%, jak i na zużycie wewnątrz gospodarstw — 42,7% zamiast 43,5%. Już w zeszłym roku z końcem wiosny owsa poczęło braknąć na rynku, a więc tem bardziej w r. b. nie można mówić o jego nadmiarze. Wyłączone jest jednak, by w obecnych warunkach gospodarczych rolnik, któremu zabraknie owsa, mógł go kupić, a dla samych potrzeb wojska i miast niewielka podaż zapewne wystarczy. *Nie należy więc liczyć się*

ze znaczniejszym importem owsa, ani uzależniać jego ceny od stanu rynków światowych. Można przewidywać *stopniową zwyżkę ceny*, zapewne jednak nie do poziomu, któryby umożliwił import przy pełnej stawce celnej.

Stosunek i kolejność stanu zapasów przeznaczonych na sprzedaż w poszczególnych częściach kraju są dla owsa zupełnie podobne do wyżej opisanych dla jęczmienia. Podobnie jak dla jęczmienia , tylko łagadniej, zapasy owsa stosunkowo wzrosły w woj. południowych i zachodnich, nieco się obniżyły w centralnych. Gwałtowny spadek w woj. wschodnich, gdzie zapas owsa przeznaczony na sprzedaż wg. ostatniej ankiety wyniósł zaledwie 3,6% zbioru wobec 11,3% przed rokiem, tłumaczy się w części brakiem odpowiedzi w r. b. z woj. nowogródzkiego, które właśnie przed rokiem wykazało najwyższy stan zapasów owsa.

Naogół więc wynika z ankiety, że stan zapasów, a w szczególności zapasów przeznaczonych na sprzedaż, jest u większych producentów dla żyta i pszenicy, ale przedewszystkiem dla żyta, znacznie mniejszy niż przed rokiem w stosunku do wielkości zbiorów, a biorąc pod uwagę mniejsze zbiory — tem bardziej mniejszy w liczbach absolutnych. Dla owsa zmniejszenie jest niewielkie, wreszcie zapasy jęczmienia wykazują nieznaczny wzrost. Jeżeli ruch zapasów w drobnych gospodarstwach ma charakter podobny, należy przypuszczać, że *do końca roku gospodarczego zapasy wszystkich zbóż będą całkowicie zlikwidowane. Brak żyta może wystąpić znacznie wcześniej*, brak pszenicy i owsa, jeżeliby nastąpił, nie przybierze większych rozmiarów, najmniej prawdopodobny jest brak jęczmienia.

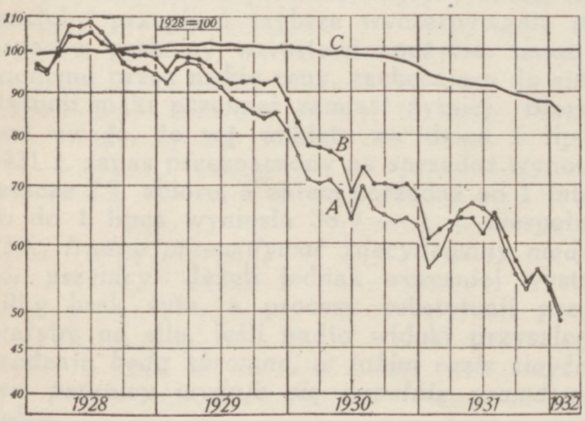
JAN WIŚNIEWSKI

Wskaźnik cen hurtowych artykułów nabywanych przez rolników

Celem stworzenia właściwej podstawy do często przeprowadzanych porównań między dynamiką cen, osiąganych przez rolników za sprzedawane przez nich wytwory, z jednej strony, a dynamiką cen artykułów przez rolników nabywanych — z drugiej, Instytut Badania Konjunktur Gospodarczych i Cen opracował kilka wskaźników, uzupełniających prowadzone dotąd obliczenia [1]).

W s k a ź n i k c e n h u r t o w y c h a r t y k u ł ó w n a b y w a n y c h p r z e z r o l n i k ó w obliczany jest jako ważona średnia arytmetyczna szeregu wskaźników grupowych Instytutu. Wagi obliczono według danych Państwowego Instytutu Naukowego Gospodarstwa Wiejskiego w Puławach o spożyciu ludności wiejskiej za r. 1927/28 [2]) — średnio dla gospodarstw od 2 do 50 ha. Ponieważ dane te ujęte były w trojaki sposób: rocznie na hektar ziemi bez lasu, rocznie na osobę dorosłą i dziennie na osobę dorosłą, trzeba było sprowadzić je do wspólnego mianownika, t. j. wziąć pod uwagę hipotetyczną całość spożycia ludności rolniczej (łącznie z zakupem na cele produkcyjne). W tym celu przyjęto, że ludność rolnicza Polski w przeliczeniu na osoby dorosłe wynosiła w r. 1927/28 16,8 milj. osób, a powierzchnia

CENY HURTOWE

A — artykuły sprzedawane przez rolników,
B — artykuły sprzedawane przez drobnych rolników.
C — artykuły nabywane przez rolników.

Grupa spożycia	Wagi wartościowe w %/%	Grupa wskaźnika Instytutu Badania Konjuntur Gospodarczych i Cen	
Inwentarz martwy	8.9		Wyroby gotowe dla produkcji rolnicz.
Nawozy	7.5		Nawozy sztuczne
Drobne naprawy budynków	5,2	2.6	Mineralne materjały budowlane
		2.6	Drewno tarte sosn.
Drobne naprawy inwentarza martw.	4.8	3,6	Żelazo walcowane
		1,2	Skóry rymarskie
Zużycie na cele produkcyjne	26.4		
Ryż	0.7	2.6	Towary kolonjalne
Kawa, cykorja	0,7		
Herbata	0.5		
Dodatki kuchenne	0.7		
Cukier	4.0		Cukier
Sól	1.0		Sól
Napoje alkoholowe	7.0	5,0	Spirytus
		2.0	Piwo
Tytoń i papierosy	8,0		Tytoń
Węgiel	2.2		Węgiel
Światło	1.4		Nafta
Środki do prania	1.2		Mydło
Odzież	23.3	20.2	Tkaniny bawełniane
Bielizna	7.1	10,2	Tkaniny wełniane
		8.0	Skóry obuwiowe
Obuwie	11.0	1.5	Obuwie skórzane
		1.5	Obuwie gumowe
Meble i sprzęty	3.0		Meble
Sprzęty kuchenne	1.8		Naczynia emaljow.
	100.0		

gruntów ornych, łąk i pastwisk łącznie 24,7 milj. ha. Z uwzględnionych w zestawieniach Instytutu Puławskiego artykułów brano pod uwagę tylko wytwory przemysłu (łącznie z przemysłem rolnym) oraz importowane z zagranicy, dla których Instytut Badania Konjunktur posiada odpowiednią reprezentację w swoich wskaźnikach. Powiększono szacunkowo wagę spożycia tytoniu i alkoholu w przypuszczeniu, że materjał ankietowy Instytutu puławskiego

[1]) Por. Konjunktura Gospodarcza z r. 1931, Nr. 3, str. 78 — 81 i Nr. 7, str. 207 — 208.
[2]) Bibljoteka Puławska Nr. 20 „Badania nad opłacalnością gospodarstw włościańskich" cz. II str. 41, 88 i 132.

nie jest w tej materji reprezentatywny, zmniejszono zaś wagę mebli, ponieważ notowania Instytutu Badania Konjunktur odnoszą się do mebli wyrabianych sposobem fabrycznym, a nie rzemieślniczym, które zapewne stanowią tylko niewielką część nabywanych przez ludność rolniczą. W wyniku tych obliczeń i oszacowań otrzymujemy układ wag obok podany.

Oddzielny *wskaźnik* obliczono dla *artykułów, zużywanych na cele produkcyjne*. Ponadto obliczono jeszcze specjalny *wskaźnik cen artykułów sprzedawanych przez drobnych rolników*. Wskaźnik ten obejmuje zasadniczo te same podgrupy, co ogólny wskaźnik artykułów, sprzedawanych przez rolników, jednakże w innym stosunku ważone, a mianowicie: ziemiopłody 32%, zwierzęta rzeźne 43%, nabiał 25%. Wagi te oparto również na wynikach dochodzeń Instytutu puławskiego [1]), a mianowicie na danych o przychodach gotówkowych gospodarstw od 3 do 5 i od 5 do 10 ha. Wyliczone wskaźniki przedstawione są na wykresie oraz. w załączonej tablicy.

Często przeprowadzane na łamach prasy nietylko ekonomicznej, ale i ogólnej porównania względnego poziomu cen różnych artykułów lub grup artykułów, czyli tak zwanych „nożyc", uzależnione są w swych rezultatach w znacznej mierze od dwóch czynników, posiadających charakter techniczno-statystyczny. Czynnikami temi są: wybór podstawy i konstrukcja wskaźników (jeżeli nie posługujemy się wprost surowemi cenami pewnych artykułów). Weźmy jako przykład kwestję rozpiętości między cenami artykułów sprzedawanych i nabywanych przez rolników w grudniu 1931 r. Jeżeli oprzemy się na wskaźnikach Głównego Urzędu Statystycznego, otrzymamy następujące liczby: artykuły rolne 57,2, artykuły przemysłowe 74,0 (1927 = 100), zatem poziom wskaźnika rolnego niższy jest o 21%. Jeżeli wszakże przeliczymy te wskaźniki na podstawę 1928, otrzymamy już tylko 17% różnicy, przy innych podstawach wyniki byłyby znowu inne. Jest to odzwierciedlenie faktu, że niepodobna określić, w jakim roku można uważać relacje cen za „normalne"; wybór podstawy zawsze wprowadza w grę element subjektywny, który należy mieć stale na uwadze przy analizie publikowanych wskaźników.

Istnieje natomiast możliwość takiego celowego skonstruowania wskaźników, aby „zawar-

CENY HURTOWE

Wskaźniki: 1928 = 100 (dane z końca miesiąca).

Rok i miesiąc		Artykuły sprzedawane bezpośrednio przez rolników		Artykuły nabywane przez rolników	
		Ogółem	Przez drobnych rolników	Ogółem	Na cele produkcyjne
1928	I	95.7	96.5	99.3	99,2
	II	94.4	95.0	99.5	99,3
	III	100.3	98.8	99.6	100.0
	IV	107.1	103,8	100,0	100.1
	V	106 8	103.6	100.0	99.6
	VI	108.2	104.7	100.0	99.7
	VII	104.8	101.8	99.8	100.2
	VIII	100.8	100.6	100.0	100.6
	IX	96.6	99.3	100.2	100.8
	X	95,4	98.9	100.4	100.2
	XI	95.4	99.0	100.7	100.2
	XII	94,3	98,0	100.5	100,1
1929	I	91.9	94.9	101.0	100.1
	II	95.5	98,5	101.2	100.6
	III	96,8	98.3	101.3	101,1
	IV	96.2	97.8	101.3	101.2
	V	92.7	96.2	101.8	101.5
	VI	91.0	93.3	101.2	100.9
	VII	88 3	91.8	101.3	101.0
	VIII	86.8	92.3	100.9	100.7
	IX	84.9	92.5	101.0	100.7
	X	83.8	91.7	100.5	99.2
	XI	84.8	92.6	100.4	99.2
	XII	81.1	88.2	100.7	100,7
1930	I	75.6	82.7	100.4	100,7
	II	70.8	77.9	100.4	100.6
	III	70.2	77.4	99.6	100.4
	IV	70.8	76,5	99.1	100.2
	V	68.5	74,6	99.5	99.4
	VI	64.1	68.6	98.9	98.2
	VII	69.6	73.3	98.5	97.9
	VIII	65.7	70,1	98.4	97.7
	IX	64.7	70.1	98.2	97.7
	X	63.6	69.7	97.6	97.2
	XI	64.2	70.1	96.8	96.2
	XII	62.9	68.1	95.7	96.1
1931	I	56.1	60.7	93.9	95.7
	II	58.1	62.3	93.0	95.1
	III	62.2	63.6	92.5	94.3
	IV	65.5	64.3	92.1	93.9
	V	66.7	64.3	91.7	93.1
	VI	65.9	61.6	91.4	92.8
	VII	64.3	65.1	91.2	93,0
	VIII	58.6	61.2	90.1	92.4
	IX	55.1	57.2	89.4	92.0
	X	52,8	53.9	88.8	91.8
	XI	55.7	55.6	87.5	88.9
	XII	53.5	52.7	87.4	89.0
1932	I	49.6	48.6	85.0	86.2

[1]) Op. c. str. 6.

tość" ich możliwie najdokładniej odpowiadała zamierzonemu przedmiotowi porównań. Pod tym względem nowoopracowane przez Instytut wskaźniki, jak się zdaje, lepiej odpowiadają swemu celowi niż dotychczas publikowane wskaźniki G. U. S. i Instytutu. Zestawmy następujące pary wskaźników dla grudnia 1931 r. przy podstawie 1928 = 100:

Wskaźnik rolny		Wskaźnik przemysłowy		Różnica w %/%
Artykuły rolne G. U. S.	58,9	Artykuły przemysłowe G. U. S.	71,0	17,0
Artykuły sprzedawane bezpośr. przez rolników Instytut Badania Konjunktur	53,5	Artykuły przemysłowe Instytut Bad. Konjunkt.	72,3	24,6
Artykuły sprzedawane przez drobnych rolników I. B. K. . . .	52,7	Artykuły nabywane przez rolników I. B. K. .	87.4	39,7

Widzimy zatem, że w pierwszej kolumnie wartości kolejno wydrukowanych wskaźników są coraz niższe, co wynika stąd, że 1) wskaźnik cen artykułów rolnych G. U. S. oprócz ziemiopłodów, zwierząt rzeźnych i nabiału obejmuje także mąkę, mięso i nawet wytwory przemysłu rolnego, które to artykuły w latach 1928 — 1931 staniały znacznie mniej, niż surowce rolne, lub wcale, ceny ich zaś bezpośredniego wpływu na siłę nabywczą rolników nie wywierają. Artykuły te nie są objęte przez wskaźnik I. B. K., uwzględniony w drugiej parze. 2) Między zbywanemi przez drobnych rolników artykułami najpoważniejszą rolę odgrywają zwierzęta, których ceny obniżyły się ostatnio bardzo silnie.

W drugiej kolumnie obserwujemy zjawisko odwrotne: kolejno wydrukowane wskaźniki posiadają wartości coraz wyższe, skutkiem czego różnica na niekorzyść wskaźników rolnych, podana w kolumnie trzeciej, staje się tembardziej coraz znaczniejszą. 1) Wskaźnik cen artykułów przemysłowych G. U. S. prawie wcale nie obejmuje wyrobów gotowych, które w okresie badanym wykazywały słabszy spadek niż surowce i półfabrykaty. Wskutek tego wskaźnik cen artykułów przemysłowych I. B. K., który w szerokim zakresie uwzględnia wyroby gotowe, posiada wyższą wartość liczbową. 2) Artykuły nabywane przez rolników, głównie więc przez drobnych rolników, obejmują niektóre wyroby gotowe (maszyny i narzędzia rolnicze, odzież, obuwie i tkaniny, wreszcie sprzęty domowe), niektóre półfabrykaty przemysłowe (nawozy sztuczne, skóry, żelazo i t. d.). produkty górnictwa (węgiel, sól) oraz produkty przemysłu rolnego. W porównaniu więc do ogółu artykułów przemysłowych silniejszą reprezentację posiadają bardziej uszlachetnione wytwory, których ceny ujawniały mniejszy spadek i, co ważniejsze, artykuły skartelizowane. Przy cenach z r. 1928 wagę artykułów skartelizowanych i zmonopolizowanych we wskaźniku cen artykułów przemysłowych obliczyć można na 19%, we wskaźniku artykułów nabywanych przez rolników natomiast na 33%. Wiadomą zaś jest rzeczą, że od r. 1928 ceny artykułów skartelizowanych nietylko nie spadły, ale nawet wzrosły.

Na zakończenie trzeba zaznaczyć, że z cenami, płaconemi rolnikom za ich wytwory, należałoby teoretycznie porównać ceny płacone przez nich bezpośrednio, t. j. w detalu, jednakże wobec zupełnego braku potrzebnego materjału statystycznego jest to obecnie niemożliwe, wobec czego posługiwać się trzeba statystyką cen hurtowych. Prawdopodobnie poziom wskaźnika cen detalicznych artykułów nabywanych przez rolników okazałby się jeszcze wyższy.

JÓZEF ZAGÓRSKI

Spożycie naczyń stołowych w Polsce

Spożycie naczyń stołowych, których poszczególne rodzaje są charakterystyczne dla różnych grup społecznych — porcelana dla zamożniejszego mieszczaństwa i inteligencji, fajans dla robotników i wsi, szkło dla ludności miejskiej wogóle — powinno w pewien sposób odzwierciedlać przesunięcia i zmiany ogólne w dochodzie społecznym.

Za miarę spożycia przyjęto zbyt fabryk krajowych. Niedokładności płynące z nieuwzględniania ruchu zapasów w handlu są stosunkowo niewielkie, gdyż w handlu naczyniami stołowemi, wobec dokonywania zakupów przez detalistę w większości wypadków bezpośrednio u producenta, zapasy nie odgrywają znaczniejszej roli.

Przywóz — stanowiący dla porcelany około 50%, a dla fajansu i szkła 10 do 20% zbytu fabryk krajowych i reprezentujący, wobec stosunkowo wysokich stawek celnych, głównie gatunki w kraju niewyrabiane — uwzględniono jedynie w zestawieniach rocznych, dla skontrolowania i uzupełnienia otrzymanych wniosków.

Ankieta Instytutu o zbycie naczyń stołowych w kraju objęła trzy wytwórnie porcelany stołowej, pokrywające blisko całość produkcji krajowej, pięć wytwórni fajansu stołowego, łączących 75% produkcji krajowej oraz trzy (na dziesięć produkujących szkło stołowe) huty szklane. Bardziej reprezentacyjnych liczb dla tej ostatniej grupy nie dało się osiągnąć, gdyż większość hut w statystyce zbytu pozycji szkła stołowego nie wydziela. Z otrzymanych o zbycie danych, w złotych, w celu uzyskania liczb przedstawiających rzeczywiste rozmiary zbytu, wyeliminowano wpływ zmian cen.

Popyt na naczynia stołowe nie występuje równomiernie w ciągu całego roku, ale skupia się głównie w pewnych okresach, mianowicie w miesiącach poprzedzających święta Wielkanocne i Bożego Narodzenia. Charakteryzują to poniżej przytoczone wskaźniki sezonowości zbytu poszczególnych rodzajów naczyń stołowych.

Występują w nich wyraźnie dwa sezony: słabszy wiosenny przed Wielkanocą z maximum w marcu i mocniejszy jesienny przed Bożem Narodzeniem, z maximum w listopadzie. Pozatem zbyt fajansu pod wpływem zakupów ludności wiejskiej przejściowo silnie się podnosi już we wrześniu.

Największą rozpiętością wahań (77,7 punktów) odznacza się zbyt fajansu, w znacznym stopniu wskutek udziału ludności wiejskiej, zwyczajowo dokonywującej zakupów naogół dwa razy do roku, jesienią i na wiosnę. Porcelana i szkło spożywane głównie w mieście mają zapewniony bardziej stały zbyt, przyczem najrównomierniej rozkłada się zbyt szkła (amplituda wahań 48,3 punktów).

WSKAŹNIKI SEZONOWOŚCI ZBYTU

Miesiąc	Porcelany stołowej	Fajansu stołowego	Szkła stołowego
I	101.3	84.7	70.1
II	90.6	110.3	106.4
III	116 2	143.1	112.7
IV	85.7	65.4	72.6
V	88.9	84.0	106.4
VI	76.9	82.7	105.8
VII	94.7	95.1	102.3
VIII	88.2	95.2	95.9
IX	101.3	114.7	92.7
X	124.0	106.7	101.2
XI	131.7	127.4	115.4
XII	100.4	90.7	118.4

Obraz rozwoju spożycia poszczególnych rodzajów naczyń stołowych daje poniższa tablica.

Lata dobrej konjunktury, silnego wzrostu produkcji i wysokich realnych płac robotniczych były okresem znacznego rozszerzenia s p o ż y c i a p o r c e l a n y, częściowo kosztem fajansu. Wzrost zbytu porcelany w czwartym kwartale 1927 r. w stosunku do pierwszego wynosił 17%, wzrost zbytu fajansu tylko 4%; w 1928 r. w stosunku do 1927 zbyt porcelany wzrósł o 34%, a fajansu o 6%. Należy tu wszakże wziąć pod uwagę większą elastyczność spożycia porcelany, płynącą z jej częściowo artystycznego charakteru, uzależniającego w znacznym stopniu cenę serwisów porcelanowych od ozdoby, t. zw. „dekoru", który dla fajansu, ze względu na mniejszą trwałość jego powierzchni, nie gra tak poważnej roli. Niemniej jednak znacznie silniejsze tempo wzrostu zbytu porcelany w latach 1927 i 1928 w porównaniu ze zbytem fajansu świadczy dostatecznie o dokonywaniu się w tym okresie procesu substytucji fajansu przez porcelanę.

Wzrost spożycia porcelany, który odbywał się w latach 1927 i 1928 — załamanie się wskaź-

ZBYT NACZYŃ STOŁOWYCH W POLSCE

Wskaźniki: 1928 = 100

(dane poprawione przez usunięcie wpływu wahań sezonowych i wahań cen)

Rok i kwartał		Porcelanowych	Fajansowych	Szklanych
1927	I	71.3	93.5	93.6
	II	73.8	98 5	107.1
	III	80.3	88.3	103.6
	IV	83.6	97.6	115.5
1928	I	101.5	118.3	136.2
	II	106.4	94.5	114.1
	III	96.9	84.8	71.1
	IV	96.5	101.4	86.0
1929	I	106.7	94.1	96.7
	II	115.6	110.7	106.8
	III	120.2	86.7	113.0
	IV	115.0	88.2	103.8
1930	I	113.5	84.9	100.3
	II	112.4	73.6	66.4
	III	101.2	84.4	86.2
	IV	102.6	70.5	72.4
1931	I	93.6	64.2	73.6
	II	76.9	51.3	74.7
	III	58.0	53.9	77.1
	IV	89.9	58.2	59.4

nika zbytu w tym ostatnim roku tłumaczy się uprzedniem nagromadzeniem zapasów w przewidywaniu zwyżki cen w związku z waloryzacją ceł — przeciąga się dzięki dalszemu zwiększaniu się realnych płac urzędniczych i robotniczych i na recesyjny rok 1929, załamując się dopiero w kwartale czwartym, pod wpływem konjunkturalnego wzrostu bezrobocia i silnego spadku cen. Następnie, w miarę ogólnego spadku produkcji i dochodów, spożycie porcelany maleje, szczególnie silnie pod wpływem obniżki płac urzędniczych w kwartale drugim 1931 r. (na niski poziom wskaźnika zbytu w kwartale trzecim 1931 roku wpłynęła abstynencja kupiectwa od zakupów wskutek przeprowadzenia przez syndykat podwyżki cen, po cofnięciu której zbyt w czwartym kwartale odpowiednio wzrósł).

SPOŻYCIE PORCELANY STOŁOWEJ W POLSCE

Wartość zbytu krajowego i przywozu bez eliminowania wpływu cen

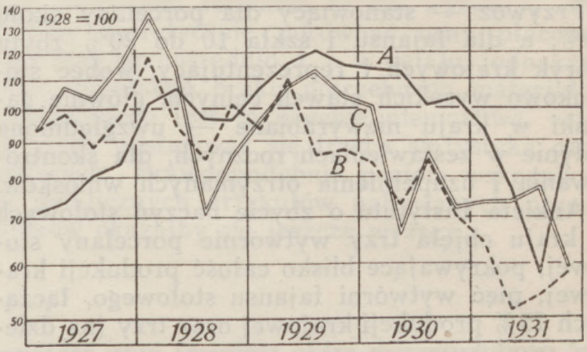
Rok	Zbyt fabr. krajowych: Wskaźniki 1928 = 100	Zbyt fabr. krajowych: Przeciętna wartość kg w zł	Przywóz: Wskaźniki 1928 = 100	Przywóz: Przeciętna wartość kg w zł
1927	74.8	2.33	82.6	4.19
1928	100.0	2.39	100.0	4.59
1929	114.1	2.31	93.2	4.41
1930	92.5	2.26	93.5	5.09
1931	64.9	2.37	55.8	5.84

Przywóz zbytu porcelany z zagranicy naogół waha się, zgodnie z ruchem zbytu fabryk krajowych. Zmniejszenie się udziału w spożyciu ogólnem w roku 1928 i 1929 było spowodowane zastosowaniem do większości wyrobów porcelanowych najwyższej stawki waloryzacyjnej.

O zmianach w strukturze spożycia można wnioskować w przybliżeniu na podstawie ruchu przeciętnej wartości kilograma porcelany. Jak widać z załączonej tablicy, przeciętna wartość jednostki wagowej zbytu fabryk krajowych utrzymuje się naogół na niezmienionym poziomie, podczas gdy ceny w ostatnich dwóch latach uległy znacznej obniżce. Wynika stąd, że w latach tych nastąpiło przesunięcie spożycia porcelany stołowej w kierunku droższych gatunków. Potwierdzają to dane o przywozie, wykazujące w ostatnich dwóch latach znaczny wzrost przeciętnej wartości, gdyż pomimo braku notowań cen zagranicznych, nie można przypuszczać, aby mogły one w tym czasie zwyżkować. Stwierdzić więc można, iż spadek spożycia porcelany stołowej, który miał miejsce w latach 1930 i 1931, objął w głównej mierze grupę odbiorców tańszych gatunków porcelany.

WSKAŹNIKI ZBYTU NACZYŃ STOŁOWYCH

Skala logarytmiczna

A — porcelana stołowa, B — fajans stołowy, C — szkło stołowe.

Wskaźniki poprawione przez usunięcie wpływu wahań sezonowych i wahań cen.

W sposób odmienny rozwijało się s p o ż y c i e f a j a n s u. Narastanie nowych spożywców fajansu wśród ludności miejskiej, w okresie rozwoju konjunktury, było w znacznym stopniu równoważone przechodzeniem pewnej części spożywców do porcelany.

W rezultacie spożycie fajansu stołowego w latach 1927, 1928 i połowie 1929 miało lekką tendencję wzrostu. Załamania się wskaźnika zbytu były spowodowane w trzecim kwartale 1927 r. dostosowywaniem zapasów w handlu, gromadzonych pod wpływem zbyt optymistycznej oceny sytuacji rynkowej, do nowego układu; w ciągu roku 1928 gromadzeniem się w przewdywaniu zwyżki cen w związku z waloryzacją ceł, a następnie wyczerpywaniem zapasów; w pierwszym kwartale 1929 r. silnemi mrozami. Pod wpływem załamania się cen zbóż

w kwartale trzecim 1929 r., a następnie w miarę pogłębiania się kryzysu rolnego i wzrostu bezrobocia w miastach, spożycie fajansu stołowego silnie spada. Wzrost wskaźnika zbytu w kwartale trzecim 1930 r. był wywołany powstrzymywaniem się kupiectwa w kwartale poprzednim od zakupów, w przewidywaniu zniżki cen. Z tych samych względów nastąpił szczególnie silny spadek w drugim kwartale 1931 r., a po nim przejściowe podniesienie się wskaźnika w następnych dwóch kwartałach.

Dla obliczenia wskaźnika przywozu fajansu stołowego z pozycyj statystyki handlu zagranicznego wzięto tylko pozycje fajansu dekorowanego, gdyż przywóz w pozycji wyrobów z fajansu białego i jednobarwnego kryje głównie fajans sanitarny.

SPOŻYCIE FAJANSU STOŁOWEGO W POLSCE
Wskaźniki: 1928 = 100
Wartość bez eliminowania wpływu cen

Rok	Zbyt fabryk krajowych	Przywóz fajansu dekorowanego
1927	94.2	46.2
1928	100.0	100.0
1929	96.3	127.7
1930	76.6	101.9
1931	51.2	57.6

Przywóz fajansu reprezentujący lepsze gatunki znajduje zbyt wśród zamożniejszej ludności miejskiej i przebiega podobnie do zbytu porcelany. Silny wzrost przywozu w roku 1928 był spowodowany zniesieniem reglamentacji. Ruch przeciętnej wartości zbytu fabryk krajowych odpowiada naogół ruchowi cen, natomiast przeciętna wartość fajansu przywożonego podlegała z roku na rok silnym wahaniom.

Spożycie s z k ł a s t o ł o w e g o kształtowało się pod wpływem tych samych czynników co i spożycie porcelany, mianowicie dochodów ludności miejskiej. Spożycie szkła stołowego w latach 1927, 1928 i 1929 przejawiało tendencję wzrostu. Wprawdzie wskaźnik zbytu w roku 1928 spadł, jednak wobec tego, iż tylko jedna znaczniejsza firma z trzech objętych ankietą Instytutu wykazuje w roku 1928 spadek, obie zaś pozostałe wzrost, mając na względzie małą reprezentatywność materjału, można przypuszczać, że nawet pomimo intensywnego już w roku poprzednim gromadzenia zapasów i zwiększonej konkurencji zagranicznej, w tym czasie zbyt fabryk krajowych raczej lekko wzrósł.

Z chwilą, gdy wzrost realnych płac przestał równoważyć skutki zmniejszania się zatrudnienia, od czwartego kwartału 1929 roku spożycie szkła stołowego spada, szczególnie silnie w związku z ogólnym spadkiem produkcji w drugim kwartale 1930 roku, poczem utrzymuje się mniejwięcej na stałym poziomie, załamując się znowu w ostatnim kwartale 1931 roku. Wzrost wskaźnika zbytu w trzecim kwartale 1930 r. i odpowiednio za duży spadek wskaźnika w kwartale poprzednim były wywołane ogólnem w handlu naczyniami stołowemi powstrzymywaniem się od zakupów w oczekiwaniu spadku cen.

SPOŻYCIE SZKŁA STOŁOWEGO W POLSCE
Wskaźniki: 1928 = 100
Wartość bez eliminowania wpływu cen

Rok	Zbyt fabryk krajowych	Przywóz szkła stołowego		
		nieobrobionego	obrobionego	ogółem
1927	100.6	55.0	63.3	58.8
1928	100.0	100.0	100.0	100.0
1929	108.7	80.7	120.9	98.9
1930	82.0	60.9	87.7	73.0
1931	69.9	43.9	39.6	42.0

Pod wpływem zniesienia reglamentacji w roku 1928 przywóz silnie wzrasta, szczególnie wyrobów ze szkła nieszlifowanego, nierżniętego i niepolerowanego, spadając już w roku następnym, natomiast zgodnie z ruchem dochodów ludności miejskiej rozwijał się przywóz wyrobów ze szkła obrobionego.

LUDWIK LANDAU

Wydatki budżetowe na administrację państwową w przebiegu cyklu konjunkturalnego 1926—1931

Kwestja obciążenia podatkowego była od początków kryzysu wysuwana jako jedno z najbardziej palących zagadnień, a zmiany w niem zachodzące w ten czy inny sposób wiązano z genezą i napięciem kryzysu. W ciągu ostatniego roku zagadnienie związku między sytuacją budżetową a przebiegiem konjunktury nabrało znów powszechnie ostrości, wobec powstających w większości krajów deficytów skarbowych. Zarówno z pierwszego jak z drugiego punktu widzenia szczególnie ważne jest zagadnienie *zmian w rozmiarach działalności Państwa:* idzie tu o zmiany w tak zwanej produkcji usług, która jest zadaniem administracyjnej machiny państwowej, usług, obejmujących zapewnienie mieszkańcom bezpieczeństwa, utrzymywanie ustroju i granic, prowadzenie szkolnictwa, zakładanie urządzeń użyteczności publicznej. Zwiększanie rozmiarów usług państwowych niejednokrotnie wymieniane było wśród czynników kryzysowych, czasem nawet wysuwane na pierwszy plan. Zebranie dla Polski materjałów, któreby umożliwiły zorjentowanie się w tych zmianach, w okresie cyklu od poprzedniego kryzysu do obecnego i przeprowadzenie analizy tych materjałów jest celem niniejszego opracowania. Okoliczności, utrudniające wnioskowanie o zmianach w tej „produkcji usług państwowych" bezpośrednio z liczb statystyki finansowej, są zwłaszcza dwie: 1) łączenie w danych o wydatkach sum zależnych od rozmiarów działalności państwa z sumami „przechodzącemi" tylko przez kasy państwowe, niezależnie od działalności państwowej, 2) wpływ wahań cen na wydatki skarbowe.

Nie wszystkie sumy wpływające do kas państwowych i przez Państwo wydatkowane oznaczają część dochodu społecznego, pobieraną przez Państwo za wykonywane przez nie usługi. Sumy przeznaczone na subwencje i zasiłki wszelkiego rodzaju, na renty inwalidzkie, na uzupełnienie funduszów ubezpieczeń społecznych dla wypłat świadczeń — to tylko „sumy przechodnie" w Skarbie Państwa, stające się, za pośrednictwem budżetu państwowego, dochodem pewnych grup ludności: osób otrzymujących pomoc przy budowie domów, subsydjowanych przedsiębiorstw, otrzymujących renty inwalidów, wdów i sierot, otrzymujących świadczenia z ubezpieczeń społecznych pracowników. To samo dotyczy sum, których wypłaty pozostają w związku z poprzednią działalnością administracji państwowej, które jednak również przechodzą już tylko poprzez Państwo do określonych grup ludności: spłat długów, emerytur pracowników państwowych. Niemiecki Instytut Badania Konjunktur, przeprowadzając analizę wydatków administracji publicznej, mówi w tych wypadkach o „przesunięciu dochodu" (Einkommensverschiebung) w przeciwstawieniu do „związania dochodu" (przeznaczenia go na koszt produkcji usług publicznych — Einkommensbindung). Jakie znaczenie ma to rozróżnienie — przykładem może być fakt, że wzrost udziału wydatków ciał publicznych w dochodzie społecznym Niemiec z 16,2% w r. 1913 do 30,1% w r. 1927 w stosunkowo mniejszej mierze związany jest z rozrostem usług publicznych — z 13,5% do 17,8%, przedewszystkiem zaś ze zwiększeniem zakresu modyfikacyj w rozkładzie dochodu powodowanych przez Państwo — sumy objęte niemi wzrosły z 2,7% dochodu społecznego do 9,4% (2,9% policzone jest na „zmniejszenie dochodu" — Einkommensminderung, t. j. spłaty reparacyjne).

Drugą okolicznością, którą trzeba uwzględnić, są wahania cen. Sumy wydatków administracyjnych zmieniać się mogą niezależnie od zmian w rozmiarach produkcji usług, pod wpływem zmian w kosztach tej produkcji, t. j. w płaconych przez Państwo cenach i płacach. Wpływ tego czynnika w Polsce jest szczególnie silny, wobec wahań kursu waluty w pierwszej połowie 1926 r. i trwających jeszcze przez dłuższy czas procesów przystosowawczych w cenach i płacach.

W opracowaniu niniejszem dążono zatem do ustalenia, w jakiej mierze zmiany w wydatkach państwowych wynikały z działania każdego z tych trzech czynników: 1) wydatków, stanowiących przesunięcia w dochodzie społecznym, 2) rozmiarów działalności Państwa, 3) wahań cen i płac.

Co do *zakresu opracowania*, badaniu poddano liczby wydatków budżetowych na administrację. Poza niem więc pozostały: 1) wydatki przedsiębiorstw i monopoli państwowych, 2) wy-

datki pozabudżetowe — z funduszów specjalnych, z pożyczek i zapasów kasowych. Za wydzieleniem pierwszych przemawiały względy natury zasadniczej: są to wydatki czynione przez Państwo w charakterze przedsiębiorcy i oceniane być muszą w sposób odrębny. Co do wydatków pozabudżetowych natomiast, o oddzieleniu ich decyduje tylko punkt widzenia formalno-prawny: wydatki np. związane z wypłatą części zaległego dodatku mieszkaniowego za rok 1928, dokonane w roku budżetowym 1929/30 z zapasów kasowych i nie objęte zestawieniami budżetowemi, niczem nie różnią się w efekcie ekonomicznym od wypłaty dodatku za lata 1926 i 1927, dokonanej w r. 1927/28 i objętej zamknięciem rachunkowem w wydatkach budżetowych. Analogicznie wydatki na nadzwyczajne inwestycje państwowe, dokonywane z zapasów kasowych na zasadzie ustawy z 31 marca 1928 r., są wydatkami tego samego rodzaju, co budżetowe wydatki inwestycyjne. Podział więc wydatków na budżetowe i pozabudżetowe jest z punktu widzenia gospodarczego nieistotny i względy, dla których w opracowaniu niniejszem ograniczono się do wydatków budżetowych, były przedewszystkiem natury technicznej. W każdym razie podkreślić trzeba, że ujęte zestawieniami budżetowemi wydatki Państwa na administrację nie wyczerpują wydatków tego typu i stąd wahania w nich są niekiedy pozorne, wynikają z przesunięć między wydatkami budżetowemi a pozabudżetowemi.

Wreszcie zauważyć trzeba, że niezawsze przeprowadzana jest zasada budżetowania brutto, wskutek czego niektóre wydatki, potrącane od dochodów, nie są wykazywane w wydatkach. Tak jest np. ze zwrotami ceł, które potrącane są przy wykazywaniu wpływów celnych, stanowią zaś wydatek typu przesunięcia w rozkładzie dochodu społecznego.

Czas, objęty badaniem, stanowi okres od roku budżetowego 1926/27, t. j. od 1 kwietnia 1926 r., a więc od początku cyklu konjunkturalnego, jaki zaczął się po kryzysie 1925/26 r. Za lata 1926/27 — 1929/30 opracowano zamknięcia rachunkowe — a więc wykonanie budżetów; od 1929/30 r. objekt badania stanowią przewidywania budżetowe — preliminarze.

Metoda opracowania była następująca. Pierwszym warunkiem analizy było rozklasyfikowanie wydatków na poszczególne kategorje. Klasyfikacja ta miała na celu: 1) wydzielenie wydatków, stanowiących przesunięcia w rozkładzie dochodu społecznego, 2) podział wydatków, związanych z działalnością Państwa, na kategorje z różnemi ruchami cen. Dla tych poszczególnych kategoryj ustalono wskaźniki cen i przy pomocy ich wyeliminowano wpływ wahań cen; dopiero sumując wynikające z tych przeliczeń sumy, zależne już zasadniczo tylko od rozmiarów działalności, otrzymano oczyszczone (w terminologji amerykańskiej i angielskiej statystyki „deflated") sumy wydatków państwowych.

Rozklasyfikowanie wydatków spotkało się z szeregiem trudności. Stopień szczegółowości budżetu jest bardzo rozmaity. Podczas gdy w niektórych działach klasyfikacja jest bardzo szczegółowa, w innych wielkie wydatki podawane są w jednej pozycji bliżej niedzielonej, bądź ze względów zasadniczych (np. rezerwa zaopatrzenia wojska), bądź z różnych technicznych (np. wydatki sądowe); niekiedy wreszcie wydatki podzielone dość szczegółowo zawierają jednak artykuły o bardzo różniących się ruchach cen. Uwagi te odnoszą się nawet do preliminarzy budżetowych, gdzie w objaśnieniach przeprowadzany jest podział paragrafów na pozycje i ewentualnie dalsze ich poddziały; w tem silniejszym stopniu dotyczy to zamknięć rachunkowych, dla których paragraf definitywnego budżetu jest ostatnią granicą podziału. Dążąc zaś do jednolitości opracowania i porównalności danych, opartych na zamknięciach i preliminarzach, schemat zastosowany do pierwszych starano się naogół utrzymać i w odniesieniu do drugich. Przeprowadzenie szczegółowego i dokładnego podziału wydatków nie było w tych warunkach możliwe; musiano się ograniczyć do wydzielenia pewnych ważniejszych grup wydatków, stanowiących większość ogółu wydatków administracyjnych, z pozostawieniem pewnej części nierozdzielonej; starano się przytem o to, by ta nierozklasyfikowana część była w stałym mniejwięcej i niezbyt wysokim stosunku do sumy ogólnej — stanowi ona mianowicie od 12,3 do 14,0% wydatków państwowych na administrację. W ten sposób znaczna większość wydatków została podzielona (częściowo w drodze szacunków) na grupy według zasad, jednakowych w przybliżeniu dla wszystkich części budżetu. Jako te grupy wydzielono mianowicie: w zakresie wydatków, stanowiących przesunięcia w dochodzie społecznym, — 1) pożyczki, dotacje, zasiłki, stypendja i t. p., 2) pomoc na odbudowę, 3) świadczenia socjalne (wpłaty do instytucyj ubezpieczeń społecznych, subwencje na opiekę społeczną), 4) wydatki na spłatę i oprocentowanie długów państwowych, 5) emerytury i renty inwalidzkie; w zakresie wydatków związanych z działalnością Państwa — 1) uposażenia, 2) wyżywienie ludzi (wojska i więźniów), 3) wyżywienie zwierząt, 4) umundurowanie, 5) wydatki biurowe, 6) uzbrojenie, 7) rezerwę zaopatrzenia wojska, 8) nowe budowle, 9) remont i konserwację budowli, 10) utrzymanie, budowę i przebudowę dróg, portów i t. p., 11) budowę i przebudowę mostów. Wydatki nierozdzielone zawierają zarówno te, które były ujęte w sposób zbyt ogólnikowy w budżecie, jak i te, które łączyły w jednej pozycji po kilka niejednorodnych elementów, a także te wydatki, które, będąc zupełnie określonemi, przedstawiały trudności dla ustalania ruchu cen; w pewnej części do wydatków nierozdzielonych weszły takie, które zaliczylibyśmy do stanowiących przesunięcie w dochodzie społecznym, — przeważnie jednak te ostatnie dawały się wydzielić, wobec czego wydatki nierozdzielone połączono w zestawieniach ze związanemi z rozmiarami działalności Państwa.

W opracowaniu preliminarza budżetowego na rok 1929/30 do sum zawartych w preliminarzu dodano kwotę 145 milj. zł., do wypłacenia której (na uposażenia, emerytury i renty inwalidzkie) upoważniał projekt ustawy skarbowej. W preliminarzu na rok 1932/33 uwzględniono dodatkowo zawarte w załączniku wydatki Państwowego Funduszu Drogowego, co podniosło sumę wydatków budżetowych o 28.837 tys. zł.

W rezultacie przeprowadzonych w ten sposób obliczeń otrzymano następujące zestawienia, sporządzone dla budżetu ogólnego i dla budżetów trzech ministerstw z największemi sumami wydatków, razem stanowiącemi przeszło połowę całego budżetu, a ¾ wydatków, związanych z działalnością Państwa: Min. Spraw Wojskowych, Min. Spraw Wewnętrznych i Min. Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (str. 27).

Następną kwestją było obliczenie wskaźników cen dla poszczególnych grup wydatków, związanych z działalnością Państwa. Częściowo oparto się przytem na istniejących wskaźnikach, przeważnie jednak musiano przeprowadzić obliczenia specjalne. Wskaźniki dla przeliczenia wydatków rzeczywistych, wykazanych w zamknięciach rachunkowych, określano na podstawie przeciętnych cen z 12 miesięcy roku budżetowego (od kwietnia do marca); wskaźniki dla przeliczania wydatków przewidzianych w preliminarzu określano według cen z października poprzedniego roku (np. dla preliminarza na r. 1932/33 według cen z października 1931 r.), jako miesiąca, w którym preliminarz jest definitywnie ustalany celem przedłożenia Sejmowi. Wszystkie wskaźniki liczono przy podstawie 1927 = 100.

Dla przeliczenia sum uposażeń (połączonych w zestawieniach z różnemi wydatkami osobowemi oraz podróżami służbowemi i przesiedleniami, które jednak stanowią tylko niewielką część tych wydatków) obliczono dwa wskaźniki: uposażeń 1) urzędników cywilnych i 2) wojska. Pierwszy wskaźnik odpowiada publikowanemu stale w „Konjunkturze Gospodarczej", z pewnemi odchyleniami: pominięto wpływ wprowadzonego w 1929 r. dla nieetatowych pracowników kolei i poczty zasiłku 5%-ego, gdyż badane są tylko płace w budżecie administracji, nie uwzględniono też podniesionej w 1931 r. stawki składki emerytalnej, gdyż obliczenia odnoszą się do sum uposażeń brutto. Wskaźnik uposażeń wojska obliczono specjalnie. Za podstawę obliczeń wzięto uposażenia kapitana, jako reprezentujące płace oficerów, sierżanta i plutonowego, jako reprezentujące podoficerów (wszystko samotnych, bez dodatków rodzinnych); dodając te uposażenia, nadano im w ten sposób wagę, odpowiadającą stosunkowi liczebności obu grup (liczba podoficerów jest dwa razy wyższa niż oficerów); obliczenia takie przeprowadzono zarówno dla uposażeń w Warszawie, jak i na prowincji i nadano tym ostatnim wagę 4 razy większą niż pierwszym. Jako wskaźnik odpowiadający sumom uposażeń całego budżetu administracji przyjęto średnią wskaźników dla urzędników cywilnych i dla wojska, ważonych w stosunku 7 : 3.

Przeliczenie wydatków na wyżywienie ludzi, t. zn. w pierwszym rzędzie wojska, oparto na specjalnie skonstruowanym wskaźniku, obejmującym główne artykuły: żyto, ziemniaki, mięso wołowe, słoninę. Wskaźniki cen żyta i ziemniaków określono na podstawie przeciętnych cen, płaconych producentom; mięsa wołowego — na podstawie przeciętnych cen z targowisk w dziewięciu głównych ośrodkach; słoniny — na podstawie cen detalicznych w Warszawie. Wskaźnikom tym nadano wagi, odpowiadające kosztowi (w przyjętym za podstawę roku) ilości przewidzianych jako racje wojskowe: wskaźniki cen żyta otrzymały wagę 3, ziemniaków — 0,5, mięsa wołowego — 5, słoniny — 1,5.

Wskaźnik kosztów wyżywienia zwierząt obliczono według przeciętnych cen, płaconych producentom za owies, siano i słomę, nadając tym artykułom wagi ilościowe w stosunku 2 : 2 : 1.

Wskaźnik kosztów umundurowania (obejmujących koszt materjałów i robocizny) oparto na cenach tkanin i cenach robocizny. Dla określenia wskaźnika cen tkanin, od 1928 r. rozporządzano obliczanemi stale przez Instytut (w ramach ogólnego wskaźnika cen hurtowych) wskaźnikami cen tkanin bawełnianych i wełnianych; dla lat 1926 i 1927 ustalono przeciętne wskaźniki dla dwóch notowań wyrobów bawełnianych i dwóch wełnianych, prowadzonych przez Główny Urząd Statystyczny; z temi wskaźnikami związano łańcuchowo wskaźniki dla okresu od 1928 r. (według stosunku obu szeregów w styczniu 1928 r.), sprowadzając wszystko do podstawy 1927 = 100. Ogólny wskaźnik cen tkanin wyliczono jako średnią dla tkanin bawełnianych i wełnianych. Co do kosztów robocizny, nie rozporządzano żadnemi konkretnemi danemi, musiano więc założyć, że wahały się one proporcjonalnie do ogólnego wskaźnika płac robotniczych w Polsce. Wreszcie wskaźniki cen tkanin i płac robotniczych połączono, ważąc je w stosunku 2 : 1.

Przeliczenia wydatków biurowych dokonano na podstawie cen: papieru, mebli biurowych oraz opłat pocztowych i telefonicznych. Dla wskaźnika papieru oprzeć się musiano na cenach gatunku nieodpowiedniego (papier rotacyjny), jako jedynego, dla którego były dane za cały badany okres — istnieje jednak współrzędność wahań cen różnych gatunków. Wskaźniki cen mebli biurowych wyjęto z obliczeń wskaźnika cen hurtowych, przyczem dla przejścia na przyjętą tu podstawę musiano założyć, że w 1927 r. ceny były na tym samym poziomie co na początku 1928 r. Wskaźnik opłat pocztowych i telefonicznych obliczono według opłat za: list krajowy, druk krajowy, abonament telefoniczny II kategorji w Warszawie, rozmowę telefoniczną międzymiastową na odległość 100 — 200 km.; wskaźnikowi kosztu abonamentu telefonicznego nadano wagę równą połowie ogólnej. Jako wskaźnik cen dla ogółu wydatków biurowych brano zwykłą średnią wskaźników składowych.

Brak było danych o wahaniach cen broni. Dla uzyskania podstawy przeliczeń wydatków na uzbrojenie oparto się wobec tego na cenach artykułów, które winny wykazywać ruch najbardziej zbliżony, mianowicie na cenach wyrobów przemysłu maszynowego. Korzystając z prowadzonych przez Instytut notowań cen maszyn, ustalono przeciętny wskaźnik ich cen, który jednak obejmuje tylko okres od roku 1928. Za lata 1926 — 1928 obliczono wskaźnik łączny cen: surowca na podstawie cen żelaza handlowego, blachy żelaznej, surówki odlewniczej i stali narzędziowej oraz robocizny na podstawie płac robotniczych w głównych ośrodkach przemysłu metalowego; jako wskaźnik cen wyrobów przyjęto średnią wskaźników surowca i robocizny. Przebieg otrzymanego w ten sposób wskaźnika w ciągu r. 1928 okazał się bardzo podobny do zmian we wskaźniku cen maszyn. Oba szeregi związano ze sobą łańcuchowo według przeciętnego poziomu w 1928 r.

Co do rezerwy zaopatrzenia wojska, wydatki te nie są bliżej precyzowane. Wobec tego, że dominującą rolę gra tu broń, do przeliczeń zastosowano te same wskaźniki, jakie obliczono dla wydatków na uzbrojenie.

Dla przeliczeń wydatków na nowe budowle użyto wskaźnika kosztów budowy. Za okres lat 1926 — 1928 rozporządzano wskaźnikiem kosztów budowy w Warszawie, obliczanym przez Instytut na podstawie notowań cen Stowarzyszenia Zawodowego Przemysłowców Budowlanych. Dla następnych lat, dla których notowania te okazały się mało elastyczne, obliczono wskaźnik

SKŁAD WYDATKÓW PAŃSTWOWYCH NA ADMINISTRACJĘ
w latach 1926/27 — 1932/33 (w tys. zł.)

Grupy wydatków	Zamknięcia rachunkowe				Preliminarze budżetowe			
	1926/27	1927/28	1928/29	1929/30	1929/30	1930/31	1931/32	1932/33
				Budżet ogólny administracji				
Wydatki og m	1.962.269	2.512.946	2.820.621	2.961.841	2.778.670	2.914.496	2.872.900	2.473.310
Wydatki stano e przesunięcia w dochodz ołecznym:								
Ogółem . . .	464.886	651.628	721.745	755.348	650.299	714.972	724.533	691.448
Pożyczki, dotacje, zasiłki i t. p. .	56.777	138.006	148.280	101.551	74.819	71.205	60.250	27.087
Pomoc na odbudowę	4.943	20.767	13.227	7.473	6.472	8.116	4.961	10
Świadczenia socjalne	72.714	62.469	53.424	89.044	51.792	51.038	81.132	78.318
Spłata i oprocent. długów . . .	149.078	186.613	227.851	251.238	247.311	296.843	293.290	280.033
Emerytury i renty inwalidzkie . .	181.374	243.773	278.963	306.042	269.905	287.770	284.900	306.000
Wydatki związane z działalnością Państwa:								
Ogółem . . .	1.497.383	1.861.318	2.098.876	2.206.493	2.128.371	2.199.524	2.148.367	1.781.862
Uposażenia	786.414	931.668	1.043.047	1.105.918	1.075.376	1.143.194	1.143.886	971.360
Wyżywienie ludzi	94.164	143.911	136.243	119.298	134.364	134.111	118 914	105.802
Wyżywienie zwierząt	35.344	57.295	59.946	39.009	47.412	45.955	38.959	28.423
Umundurowanie	25.624	33.082	46.434	56.376	62.021	53.478	60.274	56.255
Wydatki biurowe	22.512	17.928	18.319	21.332	20.609	20.337	21.512	15.105
Uzbrojenie	34.200	48.023	57.707	74.486	79.040	76.833	71.581	62.846
Rezerwa zaopatrzenia wojska . .	98.334	149.856	149.380	145.247	100.230	100.264	112.370	115.720
Nowe budowle	32.283	67.270	80.532	97.179	80.395	71.946	50.911	20.074
Remont i konserwacja budowli . .	24.274	24.031	33.350	30.858	29.691	28.269	27.432	19.451
Utrzymanie, budowa i przebudowa dróg, portów i t. p. . . .	89.727	73 281	103.372	111.343	97.592	103.770	100.693	43.409
Budowa i przebudowa mostów . .	4.929	4.803	9.497	12.333	12.000	12.037	11.208	3.257
Wydatki nie rozdzielone	249.578	310.170	361.049	393.114	389.641	409.330	390.627	340.160
				Min. Spraw Wojskowych				
Wydatki ogółem (związane z działalnością Państwa) . . .	622.859	823.171	851.165	849.530	827.852	837.216	836.150	832.650
Uposażenia	222.487	269.256	298.249	308.373	304.186	313 596	313.730	287.600
Wyżywienie ludzi	76.633	118.677	109.124	93.536	104.400	104.254	91.271	85.906
Wyżywienie zwierząt	31.121	52.621	54.287	33.713	41.049	39.962	33.849	25.509
Umundurowanie	21.472	24.050	33.309	42.437	47.327	40.826	48.830	49.117
Wydatki biurowe	3.489	3.448	2.888	2.593	2.153	2.676	4.380	3.820
Uzbrojenie	33.858	47.171	54.815	70.752	74.313	72.795	67.565	60.746
Rezerwa zaopatrzenia wojska . .	98.334	149.856	149.381	145.247	100.230	100.264	112.370	115.620
Nowe budowle	15.873	35.312	20.530	21.034	21.039	21.495	21.654	16.624
Remont i konserwacja budowli . .	17.279	16.172	20.146	15.152	15.099	15.120	15.084	12.583
Wydatki nie rozdzielone	102.313	106.608	108.436	116.693	118.056	126.228	127.417	175.125
				Min. Spraw Wewnętrznych				
Wydatki ogółem	184.046	217.058	249.659	248.731	250.082	254.430	252.400	212.600
Wydatki związane z działalnością Państwa:								
Ogółem . . .	181.390	213.749	245.386	243.858	245.082	249.271	247.374	210.087
Uposażenia	121.394	141.727	159.718	163.317	152.612	166.378	164.943	149.523
Wyżywienie ludzi	10.574	15.573	17.512	15.900	17.888	17.751	16.192	9.848
Wyżywienie zwierząt	2.368	2.681	3.172	2.516	3.479	2.897	2.530	2.191
Umundurowanie	4.151	8.179	11.855	12.321	13.072	11.702	10.514	6.549
Wydatki biurowe	6.846	4.711	4.764	5.300	6.148	5.518	4.711	3.527
Uzbrojenie	331	748	2.601	3.385	4.195	3.654	3.725	2.100
Nowe budowle	4.351	8.423	4.774	4.198	4.510	2.100	1.943	1.160
Remont i konserwacja budowli . .	328	942	1.481	2.698	1.735	1.020	1.929	1.003
Wydatki nie rozdzielone	31.047	30.765	39.509	34.223	41.443	38.251	40.887	34.186
				Min. Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego				
Wydatki ogółem	287.956	361.060	431.736	462.688	440.290	458.776	447.606	348.033
Wydatki związane z działalnością Państwa:								
Ogółem . . .	282.163	353.725	418 283	445.533	426.420	440.819	433.250	338.217
Uposażenia	262.497	316.737	348.030	374.222	359.298	384.289	388 498	319.225
Wydatki biurowe	718	1.070	1.017	1.229	1.250	1.228	1.182	108
Nowe budowle	2.460	11.634	39.160	36.295	25.861	22.994	10.883	200
Remont i konserwacja budowli . .	1.628	1.551	1.782	1.916	1.814	1.799	1.720	343
Wydatki nie rozdzielone . . .	14.860	22.733	28.294	31.871	38.197	30.509	30.967	18.341

na podstawie: 1) cen mineralnych materjałów budowlanych, żelaza i drewna tartego według obliczeń dla wskaźnika cen hurtowych i 2) płac robotników budowlanych w Warszawie; wagi przystosowano do struktury wskaźnika kosztów budowy i otrzymany szereg związano z szeregiem dla poprzednich lat łańcuchowo na podstawie stanu w końcu 1928 r.

Ponieważ remonty i konserwacja budowli obejmują przedewszystkiem roboty mniejsze, w których główną rolę gra robocizna, do przeliczeń użyto wskaźnika płac robotniczych w przemyśle budowlanym, obliczonego na podstawie stawek umów zbiorowych w Warszawie, Łodzi, Lwowie i Katowicach (w Poznaniu były wahania specyficzne w związku z pracami przy Powszechnej Wystawie Krajowej).

Również głównie od wysokości kosztów robocizny zależą koszty utrzymania, budowy i przebudowy dróg, portów i t. p., czyto roboty te powierzane są przedsiębiorstwom, czy też wykonywane przez administrację sposobem gospodarczym. Wchodzą tu jednak w grę już nie płace robotników budowlanych, ale sił, jakie są zatrudnione na wszelkiego rodzaju robotach publicznych. Dla określenia ruchu tych płac wykorzystano dane o koszcie dniówki przy bieżącej naprawie toru kolejowego, publikowane w preliminarzach dla kolei; stawki te odniesiono do okresów przed składaniem preliminarza (lipiec — październik), między niemi zaś stosowano interpolację prostolinijną i na tej podstawie obliczano wskaźnik. Przy przeliczaniu wydatków na budowę portu w Gdyni, w których dominują koszty urządzeń, z cenami wahającemi się zupełnie inaczej, zresztą w wąskich granicach, wskaźnik kosztu robocizny zastosowano tylko do 30% sumy wydatków.

Wydatki na budowę i przebudowę mostów obejmują mosty wszelkiego rodzaju, wobec czego wskaźnik oparto na 1) cenach żelaza, cementu i drewna tartego i 2) płacach robotników na robotach publicznych (p. wyż.); wskaźnik obliczono jako przeciętną wskaźników cen surowców i robocizny.

W rezultacie tych obliczeń otrzymano następujące szeregi wskaźników:

Grupy wydatków	Wskaźniki cen (1927 = 100) dla							
	zamknięć rachunkowych				preliminarzy budżetowych			
	1926/27	1927/28	1928/29	1929/30	1929/30	1930/31	1931/32	1932/33
Uposażenia: ogółem . . .	88,0	103,9	110,4	113,8	109,3	113,8	113,8	99,6
urzędników cywilnych . . .	88,1	103,5	108,3	111,2	107,4	111,2	111,2	94,1
wojska	87,7	104,7	115,1	119,7	113,6	119,7	119,7	112,4
Wyżywienie ludzi	80,2	100,3	96,3	86,5	89,3	87,9	65,2	50,4
Wyżywienie zwierząt	94,6	109,2	126,8	83,8	115,2	72,3	60,6	64,3
Umundurowanie	96,2	102,6	106,9	108,4	107,2	108,4	104,1	94,1
Wydatki biurowe	92,2	101,3	104,3	106,5	104,2	106,1	105,4	99,3
Uzbrojenie	93,0	102,5	108,8	114,7	109,0	115,0	112,9	107,8
Nowe budowle	85,6	106,7	121,2	123,2	122,1	123,1	116,9	108,4
Remont i konserwacja budowli .	84,1	106,5	125,1	135,4	127,5	136,3	136,3	135,2
Utrzymanie, budowa i przebudowa dróg, portów i t. p. . .	93,4	103,3	119,5	125,3	119,7	125,6	125,6	115,1
Budowa i przebudowa mostów .	91,2	104,6	113,2	116,9	113,3	116,6	113,3	103,6

Eliminując przy pomocy tych wskaźników wpływ cen z poszczególnych grup wydatków, otrzymano dla każdej grupy obok szeregu wartości oryginalnych szereg wartości oczyszczonych — stosunek tych szeregów wyraża się oczywiście wskaźnikiem cen dla danej grupy i dla danego roku. Sumując więc szeregi oryginalnych wartości z jednej strony, wartości przeliczonych z drugiej i obliczając dla każdego roku stosunek tych obu sum, otrzymujemy przeciętne wskaźniki cen dla ogółu zawartych w tych grupach wydatków (str. 29).

Te wskaźniki ogólne ruchu cen dla całości budżetu, wzgl. dla budżetów ministerstw, były podstawą do przeliczania konglomeratu „wydatków nierozdzielnych".

Stosując obliczone w wyjaśniony wyżej sposób wskaźniki, zdawać sobie trzeba sprawę, że reprezentować one mogą tendencje cen w pewnem przybliżeniu, nie mogą być jednak uważane za ścisły ich wyraz, a odpowiednio nie mogą być zupełnie ścisłemi przeliczone na podstawie tych wskaźników sumy wydatków. Przykładem może być ta grupa wydatków, dla której dysponuje się stosunkowo obfitym materjałem — uposażenia urzędnicze. Wskaźnik obliczony jest według płac pewnych wybranych kategoryj urzędniczych; w zależności jednak od ustosunkowania liczb urzędników różnych stopni, różnego stanu rodzinnego, w różnych miejscach służby (stolica a prowincja), wpływ przeprowadzanych w przepisach uposażeniowych zmian na sumy uposażeń wydatkowane w poszczególnych gałęziach odchylać się może od wyników tego obliczenia; pozatem z roku na rok odbywają się przesunięcia w stopniach i szczeblach, które w pewnej mierze mogą być uważane za wyraz rozmiarów usług państwowych, odpowiadając zmianom w wydajności pracy, pozatem jednak są nie dającemi się bliżej określić zmianami w wysokości uposażeń. W rezultacie tego rodzaju czynników np. wydatki na uposażenia w szkolnictwie powszechnem obniżyły się w preliminarzu na r. 1932/33 w porównaniu z poprzednim z 251,8 milj. zł. do 209,6 milj., t. j. o 16,8%; ponieważ wskaźnik uposażeń spadł ze 111,2 do 94,1, t. j. o 15,4%, oznaczałoby to niezależne od płac ograniczenie pracy o 1,7%; natomiast wykazane w załączniku liczby etatów nauczycielskich zmniejszyły się z 71.061 do 66.523, t. j. o 6,4%. Różnice analogiczne powstawać mogą w związku z wypłacaniem dodatkowych kwot tytułem zasiłków i t. p.; tak np. wydatki na uposażenia policji spadły w tym samym czasie ze 106,1 milj. zł. do 97,6 milj., t. j. o 8,0%,

Wydatki (w miljonach złotych) i wskaźniki cen (1927 = 100)	Zamknięcia rachunkowe				Preliminarze budżetowe			
	1926/27	1927/28	1928/29	1929/30	1929/30	1930/31	1931/32	1932/33
Wydatki rozdzielone ogółem:								
wartości oryginalne	1.247,8	1.551,1	1.737,8	1.813,4	1.738,7	1.790,2	1.757,8	1.441,7
„ przeliczone . . .	1.409,5	1.497,2	1.576,2	1.620,8	1.601,5	1.618,2	1.649,3	1.544,5
wskaźniki cen	*88,5*	*103,6*	*110,3*	*111,9*	*108,6*	*110,6*	*106,6*	*93,3*
Wydatki rozdzielone Min. Spraw Wojskowych:								
wartości oryginalne	520,5	716,6	742,7	732,8	709,8	711,0	708,7	657,5
„ przeliczone . . .	589,4	691,0	669,9	677,4	655,7	655,2	698,1	710,2
wskaźniki cen	*88,3*	*103,7*	*110,9*	*108,2*	*108,3*	*108,5*	*101,5*	*92,6*
Wydatki rozdzielone Min. Spraw Wewnętrznych:								
wartości oryginalne	150,3	183,0	205,9	209,6	203,6	211,0	206,5	175,9
„ przeliczone . . .	171,1	177,1	191,3	189,6	192,1	195,4	198,3	197,0
wskaźniki cen	*87,8*	*103,3*	*107,6*	*110,5*	*106,0*	*108,0*	*104,1*	*89,3*
Wydatki rozdzielone Min. Wyznań Rel. i Ośw. Publ.:								
wartości oryginalne	267,3	331,0	390,0	413,6	388,2	410,3	402,3	319,9
„ przeliczone . . .	303,6	319,5	355,9	360,9	358,3	366,8	361,1	339,8
wskaźniki cen	*88,0*	*103,6*	*109,6*	*114,6*	*108,3*	*111,9*	*111,4*	*94,1*

co wskazywałoby — przy istniejącej normie obniżek płac — na rozszerzenie działalności, podczas gdy liczba etatów jest silnie ograniczona. W innych grupach wydatków, już podając budowę stosowanych do nich wskaźników cen, zaznaczano szacunkowy ich charakter. Podkreślając te odchylenia w poszczególnych punktach, sądzimy jednak, że nie zniekształcają one całości obrazu, jaki otrzymuje się, stosując te przeliczenia.

Eliminując więc przy pomocy wskaźników cen wpływ wahań ich z poszczególnych grup wydatków, uzyskujemy następujące dane o zmianach w wydatkach państwowych, związanych z działalnością Państwa (str. 30).

W *analizie wyników obliczeń* rozróżnimy trzy okresy, dla których rozpatrzymy oddzielnie zmiany zachodzące w budżecie administracji państwowej: 1) okres zwyżkowej fali konjunktury, poprawy i ożywienia, obejmujący lata budżetowe 1926/27 — 1928/29; 2) okres recesji przed ujawnieniem się deficytu budżetowego — zamknięcie rachunkowe za rok 1929/30 i preliminarze na dwa lata następne 1930/31 i 1931/32; 3) okres po ujawnieniu się deficytu — preliminarz na rok 1932/33. W każdym z tych okresów będziemy starali się oddzielić wpływ tych trzech czynników, o których mówiliśmy na wstępie: wydatków, stanowiących przesunięcia w dochodzie społecznym, a niezależnych od rozmiarów produkowania usług państwowych; wahań cen i płac, t. j. kosztów produkcji tych usług państwowych; rozmiarów działalności Państwa.

O k r e s p o p r a w y i o ż y w i e n i a cechuje stałe podnoszenie się sum wydatków państwowych: 1.962 milj. zł. w r. 1926/27, 2.513 milj. w r. 1927/28, 2.821 milj. w r. 1928/29; tak więc w roku 1928/29 wydatki były prawie o 860 milj. zł. większe niż w r. 1926/27. Na wzrost ten wpływały wszystkie trzy rozróżniane przez nas czynniki.

Silnie wzrosły wydatki zaklasyfikowane przez nas jako przesunięcia w dochodzie społecznym: z 465 milj. zł. w r. 1926/27 do 652 milj. w roku następnym, a 722 milj. w r. 1928/29 — razem więc w odstępie dwuletnim o 257 milj. zł. Pozycją, która nie wykazała w tym czasie wcale wzrostu, a nawet nieco się obniżyła, były świadczenia społeczne, co wynikało ze stałego zmniejszania się bezrobocia w okresie pomyślnej konjunktury. Natomiast wzrost nastąpił: w pożyczkach i dotacjach, w emeryturach i rentach oraz w spłatach i oprocentowaniu długów.

W sumach zużywanych na pożyczki i dotacje część ma charakter stały, zwłaszcza sumy przeznaczone dla zasilania rolnictwa (w formie pomocy kredytowej przy pracach parcelacyjnych, pomocy dla osadników wojskowych i innych, dotacyj na parcelację, zasiłków na podnoszenie rolnictwa, dotacyj na meljoracje, zapomóg dla spółek wodnych, pomocy na odbudowę). Sumy te nie uległy wielkim zmianom, wyliczone np. wyżej kategorje pochłaniały 50 milj. zł. w r. 1926/27, 65 milj. w r. 1928/29. Obok tego jednak większe sumy przeznaczane były na dotacje jednorazowe. W związku z ustaniem wydawania zaliczek z zapasów kasowych na utworzenie specjalnego funduszu zaliczek zużyto 16,8 milj. zł. w r. 1927/28, 14,4 milj. w r. 1928/29; udzielono Bankowi Rolnemu tytułem dotacji na kapitał zakładowy 75 milj. zł. w roku 1927/28, 30 milj. zł. w r. 1928/29, w ostatnim roku zwiększono też kapitał Banku Gospodarstwa Krajowego o 30 milj. zł. W rezultacie zwiększenia tych wydatków, przenoszących siłę nabywczą Państwa na rolników, osoby korzystające z kredytów Banku Rolnego i Banku

WYDATKI PAŃSTWOWE ZWIĄZANE Z DZIAŁALNOŚCIĄ ADMINISTRACJI PAŃSTWOWEJ
w przeliczeniu na stałe ceny (przeciętne z 1927 r.) w miljonach złotych

Grupa wydatków	Zamknięcia rachunkowe				Preliminarze budżetowe			
	1926/27	1927/28	1928/29	1929/30	1929/30	1930/31	1931/32	1932/33
	Budżet ogólny administracji							
Ogółem . . .	1 691,5	1.796,6	1.903,5	1.972,1	1.960,2	1.988,3	2.015,7	1.909.1
Uposażenia	893.7	896,7	944,8	971,8	983.9	1.004.6	1.005.2	975,3
Wyżywienie ludzi	117.4	143,5	141,5	137.9	150,5	152.6	182.4	209.9
Wyżywienie zwierząt	37.4	52,5	47.3	46,5	41,2	63.6	64.3	44.2
Umundurowanie	26.6	32,2	43.4	52.0	57,9	49.3	57.9	59.8
Wydatki biurowe	24.4	17.7	17,6	20.0	19.8	19.2	20.4	15.2
Uzbrojenie	36,8	46.9	53.0	64,9	72,5	66.8	63.4	58.3
Rezerwa zaopatrzenia wojska . .	105.7	146.2	137.3	126.6	92.0	87.2	99.5	107.3
Nowe budowle	37.7	63.0	66.4	78,9	65,8	58.4	43.5	18.5
Remont i konserwacja budowli .	28.9	22,6	26,7	22.8	23.3	20,7	20.1	14.4
Utrzymanie, budowa i przebudowa dróg, portów i t. p. . .	95,5	71,3	89,8	88,9	84,0	85.5	82,7	38.5
Budowa i przebudowa mostów .	5.4	4,6	8,4	10,5	10,6	10.3	9.9	3.1
Wydatki nie rozdzielone	282.0	299.4	327.3	351.3	358.7	370.1	366.4	364.6
	Ministerstwo Spraw Wojskowych							
Ogółem . . .	705,2	793,8	767,6	785,3	764,7	771,5	823,6	899,3
Uposażenia	253,7	257.2	259.1	271.0	267.8	262.0	262.1	255.9
Wyżywienie ludzi	95.6	118.3	113,3	108.1	116.9	118.6	140.0	170.4
Wyżywienie zwierząt	32.9	48.2	42.8	40.2	35.6	55.3	55.9	39.7
Umundurowanie	22,3	23.4	31.2	39.1	44.1	37.7	46.9	52.2
Wydatki biurowe	3.8	3.4	2.8	2.4	2.1	2.5	4.2	3.8
Uzbrojenie	36.4	46.0	50.4	61.7	68.2	63.3	59.8	56.3
Rezerwa zaopatrzenia wojska . .	105.7	146.2	137.3	126.6	92,0	87.2	99.5	107.3
Nowe budowle	18.5	33.1	16.9	17.1	17.2	17.5	18.5	15.3
Remont i konserwacja budowli .	20.5	15.2	16.1	11.2	11.8	11.1	11.2	9.3
Wydatki nie rozdzielone	115.8	102.8	97.7	107.9	109.0	116.3	125.5	189.1
	Ministerstwo Spraw Wewnętrznych							
Ogółem . . .	206,5	206,8	228.0	220,6	231,2	230,9	237,6	235,3
Uposażenia	137.8	136.9	147.4	143.5	142.1	149.6	148.3	158.9
Wyżywienie ludzi	13.2	15.5	18,2	18.4	20.0	20.2	24.8	19.5
Wyżywienie zwierząt	2,5	2.5	2,5	3.0	3,0	4.0	4.2	4.3
Umundurowanie	4.3	8.0	11.1	11.4	12.2	10.8	10.1	7.0
Wydatki biurowe	7.4	4.7	4.6	5.0	5.9	5.2	4.5	3.6
Uzbrojenie	0.4	0.7	2.4	2.9	3.8	3.2	3.3	1.9
Nowe budowle	5.1	7.9	3.9	3,4	3.7	1.7	1,7	1.1
Remont i konserwacja budowli .	0.4	0.9	1.2	2.0	1.4	0.7	1.4	0.7
Wydatki nie rozdzielone	35.4	29,7	36.7	31.0	39.1	35.5	39.3	38.3
	Min. Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego							
Ogółem . . .	320,5	341,4	381,7	388,7	393,6	394,1	388,9	359,2
Uposażenia	298.0	306.0	321.2	328.8	334.5	345.6	349.4	339.2
Wydatki biurowe	0.8	1.1	1.0	1.2	1.2	1.2	1.1	0.1
Nowe budowle	2.9	10.9	32.3	29.5	21.2	18.7	9.3	0.2
Remont i konserwacja budowli .	1.9	1.5	1.4	1.4	1.4	1.3	1.3	0.3
Wydatki nie rozdzielone	16.9	21,9	25.8	27,8	35,3	27.3	27.8	19.4

Gospodarstwa Krajowego, w pewnej części i na konsumentów (zaliczki na uposażenie, stypendja) — sumy pożyczek i dotacyj wzrosły w latach 1927/28 i 1928/29 w porównaniu z rokiem 1926/27 o 100 milj. zł.

Prawie tej samej wysokości wzrost wykazały emerytury i renty inwalidzkie. Wydatki na emerytury zwiększyły się w ciągu dwóch lat z 71 milj. zł. do 122 milj. zł., t. j. przeszło o 70%, na renty inwalidzkie — ze 110 milj. do 157 milj., t. j. przeszło o 40%. Wzrost stawek uposażeniowych wyniósł w tym czasie 23% — w pozostałej części zwiększenia wydatków wynikać musiało ze zmian w liczbie i składzie uprawnionych do tych zaopatrzeń.

Wreszcie prawie o 80 milj. zł. wzrosły wydatki na spłatę i oprocentowanie długów.

W ten sposób wzrost w zakresie wydatków związanych z rozmiarami działalności Państwa wyniósł 600 milj. zł.; ten wzrost był wynikiem

wzrostu cen i rozszerzania działalności. Obliczony przez nas dla budżetu wskaźnik cen podniósł się w ciągu dwulecia z 88,5 do 110,3, t. j. o 24,6%. Oznacza to, że gdyby działalność Państwa pozostawała ciągle na poziomie 1926/27 roku, wydatki wzrosłyby jednak z 1.497 milj. zł. do 1.865 milj.; albo że gdyby już w 1926/27 r. działalność była taka jak w roku 1928/29, kiedy wydatki wyniosły 2.099 milj., przy ówczesnych cenach pochłonęłoby to tylko 1.684 milj. zł. Biorąc przeciętną z wzrostu, jaki wynika z tych dwóch przeliczeń, dochodzimy do wniosku, że z sumy 600 milj. zł., o jaką podniósł się budżet administracji w ścisłem znaczeniu, 390 milj. przypada na skutki wzrostu cen, 210 milj. zaś jest efektem dokonanego istotnie rozszerzenia produkcji usług państwowych.

Należy zastanowić się, skąd wynikł tak znaczny wzrost kosztów produkcji usług państwowych, pociągający za sobą wzrost wydatków blisko o 400 miljonów. Porównanie ruchu tego wskaźnika ze wskaźnikami cen hurtowych, kosztów utrzymania i płac robotniczych daje wyniki następujące:

Rok budżetowy	Wskaźniki cen (1927 = 100)			
	wydatków budżetow.	cen hurtowych	kosztów utrzymania	płac robotnicz.
1926/27	88,5	93,6	93,7	87,6
1927/28	103,6	100,9	100,5	102,9
1928/29	110,3	100,4	104,4	112,5

Wzrost cen wydatków budżetowych, wynoszący 24,6%, był zatem znacznie silniejszy niż cen hurtowych (7,2%) i kosztów utrzymania (11,4%), nieco niższy zato niż płac robotniczych (28,4%). Taka ewolucja była konsekwencją dwóch faktów: 1) przeważającą część wydatków budżetowych stanowią uposażenia i płace, od ich ruchu więc zależą w pierwszym rzędzie wahania wskaźnika tych cen; 2) w okresie inflacji i bezpośrednio po nim dostosowywanie się do zmienionego poziomu cen odbywało się niejednakowo szybko w różnych dziedzinach i stadjach obrotu: w pierwszym roku z rozpatrywanego teraz okresu, t. j. w roku 1926/27, ceny hurtowe były już o 40% wyższe niż przed załamaniem się waluty, w pierwszej połowie 1925 r.; koszty utrzymania były wyższe o 31%, płace robotnicze o 20%, uposażenia urzędnicze zaś zaledwie o 6%; wskutek tego, podczas gdy ceny hurtowe nie potrzebowały już przechodzić przez okres przystosowawczy, a koszty utrzymania tylko częściowo — płace robotnicze i urzędnicze musiały dopiero stopniowo odzyskiwać utraconą w czasie inflacji (płace robotnicze nawet już wcześniej, podczas kryzysu 1924 r.) siłę nabywczą, odzyskując ją zresztą, o ile idzie o uposażenia urzędnicze, tylko częściowo. Czynnikiem mniejszej stosunkowo wagi, wpływającym również na szybsze tempo ponoszenia się cen wydatków budżetowych, był znaczny udział wydatków na podniesione silnie w cenie artykuły rolne oraz wydatków budowlanych przy szczególnie intensywnym, jak naogół w czasie ożywienia, wzroście cen materjałów inwestycyjnych.

Wzrost wydatków, wynikający ze zwiększenia działalności Państwa, wyniósł w ciągu dwulecia ok. 210 milj. zł.: w przeliczeniu na ceny z 1927 r. wydatki w 1926/27 r. stanowiły 1.691,5 milj. zł., w 1928/29 r. — 1.903,5 milj. Na wzrost ten złożyły się w głównej mierze następujące pozycje. Wydatki na uzbrojenie i rezerwę zaopatrzenia wojska zwiększyły się o 48 milj. zł. (należy zato uwzględnić spadek o 18 milj. wydatków nierozdzielonych w naszem zestawieniu Ministerstwa Spraw Wojskowych). Wydatki na wyżywienie ludzi i zwierząt oraz na umundurowanie podniosły się o 51 milj. W związku z temi kategorjami głównie zwiększyły się wydatki ministerstw: Spraw Wojskowych o 62 milj. zł., Spraw Wewnętrznych o 22 milj. Wydatki na uposażenia wzrosły o 51 milj. zł., z czego prawie połowa — 23 milj. — przypada na Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Na ten sam dział przypada też zasadniczo cały przyrost wydatków na nowe budowle — 29 milj. zł. [1]). Wydatki na roboty drogowe i t. p. w roku 1928/29 w porównaniu z rokiem 1926/27 zmniejszyły się: w roku 1926/27 bowiem poważna suma wydana była na inwestycje dla zwalczania bezrobocia — normalne wydatki wzrosły silnie, jak to się okazuje zwłaszcza przy porównaniu lat 1927/28 i 1928/29. Jak widać z tych liczb, rozrost aparatu administracyjnego nie odegrał we wzroście wydatków jakiejkolwiek poważniejszej roli; niewielka część przypada też na zwiększenie budżetowych wydatków inwestycyjnych.

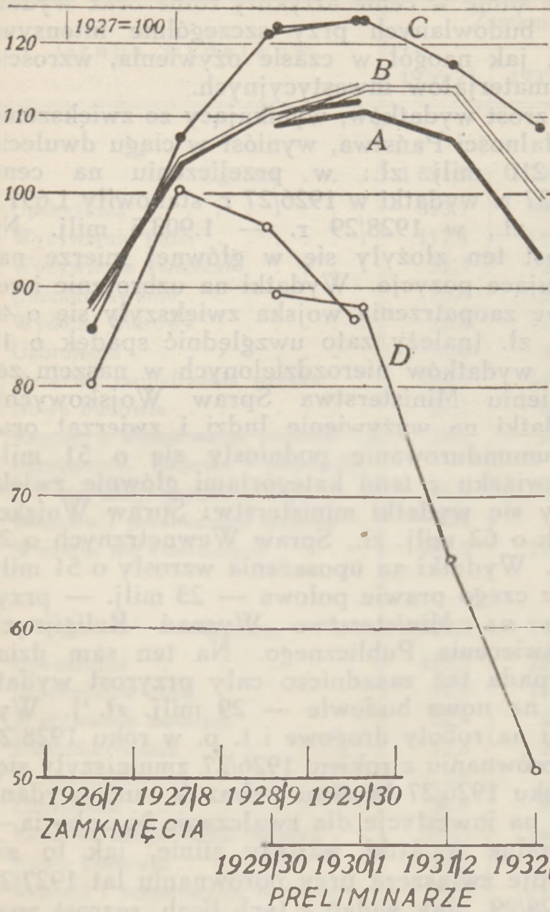
Wzrost realny wydatków budżetowych na administrację państwową (z 1.691,5 do 1.903,5 milj. zł.) stanowi 12,5%. W tym samym czasie wzrost produkcji przemysłowej wynosił 31%, w tem produkcji dóbr spożycia — 30%; oczywiście i poprzedni spadek produkcji był nieporównanie silniejszy od ograniczenia działalności przez administrację państwową.

Okres recesji przed powstaniem deficytu reprezentowany jest w zestawieniach naszych zamknięciem rachunkowem za rok 1929/30 oraz preliminarzami budżetowemi (poza preliminarzem na ten sam rok) na dwa lata następne — 1930/31 i 1931/32; wprawdzie w wykonaniu budżetu na rok 1931/32 dochody były niższe od wydatków, preliminarz jednak, który tu rozpatrujemy, pochodzi jeszcze z okresu równowagi Skarbu.

Wahania ogólnych sum budżetowych są w tym okresie niewielkie. Preliminarz na r. 1929/30 przewidywał wydatki w nieco niższej sumie niż stanowiły one w r. 1928/29 — w wykonaniu jednak wyniosły one 2.962 milj. zł., a więc

[1]) Trzeba przypomnieć, że badaniu podlegają tylko wydatki budżetowe; inwestycje nadzwyczajne z zapasów kasowych pozostają więc nie uwzględnione.

WSKAŹNIKI CEN PŁACONYCH PRZEZ PAŃSTWO
Skala logarytmiczna

A — ogółem wydatki na administrację, B — uposażenia, C — nowe budowle, D — wyżywienie ludzi.

o 141 milj. więcej niż w poprzednim roku. Preliminarze na następne lata, wyższe niż na rok 1929/30, obniżały jednak nieco wydatki w porównaniu z liczbami tego zamknięcia: w 1930/31 r. do sumy 2.914 milj., t. j. o 48 milj., w 1931/32 r. do sumy 2.873 milj., t. j. o 89 milj. Zmiany w wydatkach stanowiących przesunięcia w dochodzie społecznym oraz wahania cen są przytem głównemi czynnikami zmian w sumach budżetowych wydatków; natomiast rozmiary działalności Państwa wzrosły w tym czasie w pierwszym roku i to już według preliminarza, w wykonaniu niewiele już od niego się odchylając, następne zaś dwa preliminarze prowadziły do utrzymywania działalności administracji jako całości bez większych zmian, z lekką tylko tendencją zwyżkową.

Obniżenie liczb preliminarza na 1929/30 r. w porównaniu z zamknięciem za 1928/29 r., podniesienie się liczb zamknięcia w porównaniu z preliminarzem i niższy od tego zamknięcia poziom wydatków w następnym preliminarzu, na r. 1930/31 — są przedewszystkiem związane z odpowiedniemi wahaniami w sumach wydatków, stanowiących tylko zmianę w rozkładzie dochodu. Suma wydatków tych osiągnęła w 1928/29 r. 722 milj. zł.; preliminarz na r. 1929/30 przewidywał tylko 650 milj., zamknięcie natomiast wykazało 755 milj., a więc o 33 milj. więcej niż w poprzednim roku. Niższe sumy preliminowane były na 1929/30 r. przedewszystkiem w zakresie pożyczek, zasiłków i t. p. Zamknięcie przyniosło w tych pozycjach wzrost, nie dosięgający jednak poziomu 1928/29 r.; natomiast wzrosły nietylko w porównaniu z preliminarzem, ale i z poprzedniem zamknięciem: świadczenia socjalne — w wyniku silnego zwiększenia się bezrobocia zimą 1929/30 r.; emerytury — częściowo wskutek podniesienia norm, w przeważnej części jednak niezależnie od tego. Preliminarz na r. 1930/31 przewidywał znów tylko 715 milj. zł. na całą tę kategorję wydatków, mimo znacznego podniesienia sum na spłatę i oprocentowanie długów (do 297 milj. zł. w porównaniu z 251 milj. w zamknięciu za 1929/30 r. i 228 miljonami za 1928/29 r.); podobnie bowiem jak na 1929/30 rok preliminowano niskie sumy na pożyczki i zasiłki oraz na świadczenia socjalne, a niewiele podniesiono przewidywania dla emerytur (wykonanie wyniosło w dwóch ostatnich pozycjach o 106 milj. zł. więcej od preliminarza). Preliminarz na r. 1931/32 podniósł niewiele przewidywania wydatków omawianej grupy, do 725 milj. zł., co przy utrzymywanych prawie bez zmiany wydatkach na spłatę i oprocentowanie długów oraz na emerytury i renty, a podniesionych już sumach na świadczenia socjalne, wymagało dalszego ograniczania funduszów na pożyczki i zasiłki.

Sumy wydatków, pozostałe po wydzieleniu tej grupy, wykazują mniejsze wahania. W preliminarzu na 1929/30 r. okazuje się już suma wyższa niż w zamknięciu za poprzedni rok (2.128 milj. zł. w porównaniu z 2.099 miljonami), która dalej rośnie w zamknięciu — do 2.206 milj. Następne dwa preliminarze dają nieco niższe liczby — 2.200 milj. na rok 1930/31 i 2.148 milj. na rok 1931/32. I te liczby jednak nie dają jeszcze obrazu wahań w rozmiarach działalności Państwa, gdyż pozostają pod wpływem ruchów cen. Ceny, płacone przez Państwo (ceny towarów i płace) w okresie składania preliminarza na 1929/30 r. były nieco niższe od przeciętnych cen z roku budżetowego 1928/29 (108,6 wobec 110,3 — spadły już wówczas trochę ceny płodów rolnych, obniżył się dzięki temu koszt wyżywienia ludzi i zwierząt) — przy podniesieniu więc kwot nominalnych o 29 milj. zł. pozwalały zwiększyć realne wydatki prawie o 60 milj.; natomiast podniesienie się cen w ciągu roku 1929/30 (ze 108,6 do 111,9) spowodowało, iż wzrost wydatków według zamknięcia w porównaniu z preliminarzem był niem przeważnie skompensowany i w wartości realnej wyniósł niewiele ponad 10 milj. zł. W okresie składania preliminarza na r. 1930/31 poziom był już nieco niższy (wskaźnik 110,6), podnosząc siłę nabywczą kwot preliminowanych o kilkanaście miljonów w stosunku do zamknięcia za r. 1929/30; także w preliminarzu na r. 1931/32 nie był wyzyskany

w pełni dokonany już silny spadek cen (ze 110,6 do 106,6), który pozwalał przy niezmienionej działalności na obniżenie wydatków w kwocie ok. 80 milj. — przeprowadzone więc w preliminarzu redukcje pozostawiały w wartości realnej dalszy przyrost prawie o 30 milj. zł. W ten sposób dla krańcowych punktów omawianego teraz okresu konstatujemy: podczas gdy suma globalna budżetu administracyjnego Państwa w ostatnim preliminarzu, przedstawianym w okresie zachowanej równowagi skarbowej, t. j. w preliminarzu na r. 1931/32, była o 52 milj. zł. wyższa niż w zamknięciu za r. 1928/29, zachowanie bez zmiany sum przewidywanych na wydatki nie związane z działalnością Państwa, przy obniżonych już znacznie cenach, zwiększało siłę nabywczą sum na pozostałe wydatki przeszło o 110 milj.

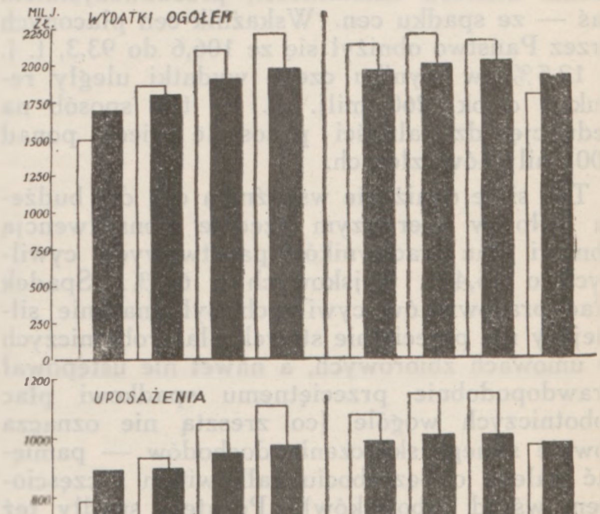
Wzrost cen w roku budżetowym 1929/30 (ze 110,3 do 111,9) odbył się w okresie znacznego spadku cen płodów rolnych, obniżającego koszt wyżywienia ludzi i zwierząt. Wzrastały natomiast koszty w tych pozycjach, o których decydują płace, w pierwszym rzędzie zaś uposażenia. Analogiczne zjawiska występowały i w gospodarstwie prywatnem: ceny hurtowe pod wpływem spadku cen artykułów rolnych i surowców wogóle obniżyły się według wskaźnika Instytutu o 5,6%, przytem jednak ceny wyrobów gotowych przemysłu nawet lekko się podniosły; koszty utrzymania dzięki zniżce cen żywności obniżyły się ze 104,4 do 103,8, płace robotnicze zaś w zakresie norm umów zbiorowych podniosły się ze 112,5 do 120,0. Koszty produkcji usług państwowych zachowywały się podobnie jak koszty przedsiębiorstw prywatnych, podlegając wpływowi odstępów, „lag'ów" między zjawiskami gospodarczemi, jakie się wogóle w przebiegu konjunktury obserwuje. Znaczniejszy spadek cen dokonał się w okresie składania preliminarza na r. 1931/32: wskaźnik obniżył się do 106,6. Także ten spadek wynika głównie z obniżania się cen żywności, ponadto materjałów na umundurowanie, materjałów budowlanych i t. p.; uposażenia pozostawały jeszcze niezmienione — w płacach robotniczych zaczęły już występować pierwsze obniżki.

Wzrost wydatków, jaki okazuje się po wyeliminowaniu wpływu cen, a który wynosi w preliminarzu na r. 1931/32 w porównaniu z zamknięciem za r. 1928/29 112 milj. zł., objął głównie dwie dziedziny: uposażenia oraz wydatki Min. Spraw Wojskowych. Wydatki na uposażenia wykazują wzrost o 60 milj. zł., z czego połowa — 28 milj. przypada na Min. Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego; pozatem wzrost nastąpił w większych liczbach w ministerstwach Sprawiedliwości i Skarbu. Budżet Min. Spraw Wojskowych podniósł się — po usunięciu wpływu cen przy pomocy obliczonych przez nas wskaźników — o 56 milj. zł.; odbyło się to przy obniżonych kwotach nominalnych wydatków, głównie dzięki potanieniu kosztów wyżywienia ludzi i zwierząt, które dla tej gałęzi grają poważną rolę (w 1928/29 r. prawie 20%); wydatki na rezerwę zaopatrzenia wykazują przytem spadek, podział jednak wydatków w wykonaniu budżetu mógł znacznie się zmienić wobec umieszczanego zawsze upoważnienia do dokonywania „virements" na paragraf rezerwy.

Ważną kwestją jest sprawa wydatków państwowych na roboty budowlane podczas recesji, kiedy roboty prywatne silnie się kurczą. W 1929/30 r. wydatki te wzrosły, hamując w poważnym stopniu skutki rozpoczynającego się już wówczas spadku zamówień prywatnych. Natomiast preliminarze na r. 1930/31 i 1931/32 wykazują redukcje sum na cele budowlane; w preliminarzu na r. 1931/32 są już one w swej wartości realnej o 45 milj. zł. mniejsze niż w r. 1929/30, a o 35 milj. mniejsze niż w roku ożywienia konjunkturalnego, w r. 1928/29.

Ostatni preliminarz budżetowy, na r. 1932/33 jest pierwszym przedłożonym w okresie po

WYDATKI
ZWIĄZANE Z DZIAŁALNOŚCIĄ ADMINISTRACJI PAŃSTWOWEJ W KWOTACH NOMINALNYCH I W PRZELICZENIU NA STAŁE CENY

Białe słupki — kwoty nominalne.
Czarne słupki — wydatki w przeliczeniu na ceny z 1927 r.

u j a w n i e n i u s i ę d e f i c y t u s k a r b o - w e g o. Cechuje go więc tendencja silnego ograniczenia wydatków. W kwocie nominalnej budżet wydatków na administrację (z włączeniem Funduszu Drogowego) zamyka się kwotą 2.473 milj. zł., o 400 milj. zł. niższą od poprzedniego preliminarza. Ustalić trzeba wpływ każdego z rozróżnianych przez nas trzech czynników na tę obniżkę sum wydatków.

Sumy wydatków, stanowiących przesunięcia w rozkładzie dochodu społecznego, zmniejszyły się niewiele: z 725 do 691 milj. Wprawdzie wydatki na pożyczki i zasiłki zmniejszone zostały przeszło o połowę, a pozycja pomocy na odbudowę niemal zaginęła (10 tys. zł.), ale prawie bez zmiany pozostały wydatki na spłatę i oprocentowanie długów, jako stałe obciążenia, oraz na świadczenia socjalne (bezrobocie!), a wzrosły nawet wydatki na emerytury.

Znaczna większość redukcyj budżetowych — prawie 370 milj. zł. — przypada więc na wydatki związane z działalnością Państwa. Spadek jednak częściowo tylko wynika ze zmniejszania zakresu działalności, przedewszystkiem zaś — ze spadku cen. Wskaźnik cen płaconych przez Państwo obniżył się ze 106,6 do 93,3, t. j. o 12,5%, w wyniku czego wydatki uległy redukcji o ok. 260 milj. zł.; w ten sposób na redukcję działalności pozostaje nieco ponad 100 miljonów złotych.

Tak silne obniżenie wskaźnika cen dla budżetu było w pierwszym rzędzie konsekwencją obniżki płac pracowników państwowych: cywilnych o 15,4%, wojskowych o 6,1%. Spadek płac pracowników cywilnych był znacznie silniejszy niż przeciętnie stawek płac robotniczych w umowach zbiorowych, a nawet nie ustępował prawdopodobnie przeciętnemu spadkowi płac robotniczych wogóle (co zresztą nie oznacza równie silnego skurczenia dochodów — pamiętać należy o bezrobociu całkowitem i częściowem wśród robotników). Pozatem spadły też inne ceny płacone przez Państwo — żywności, materjałów na umundurowanie, materjałów budowlanych, płace robotników na robotach publicznych i t. d.

Niezależna od spadku cen redukcja wydatków na administrację wynosi według naszych obliczeń 107 milj. zł. Ponieważ jednak przytem budżet Min. Spraw Wojskowych, utrzymany na prawie niezmienionym poziomie nominalnym, doznał w wartości realnej znacznego rozszerzenia, na inne działy przypada ograniczeń przeszło za 180 milj. zł., z czego ponad 20 milj. w uposażeniach, a 80 milj. w różnego rodzaju robotach budowlanych i ziemnych. Ograniczenia prac inwestycyjnych wysuwają się więc na pierwszy plan w przewidywanych przez preliminarz redukcjach działalności Państwa.

Zreasumujemy w kilku słowach wyniki badania. Dowodzą one, że silne wahania, jakie obserwowało się w rozwoju wydatków budżetowych — wzrost z 1.962 milj. do 2.962 milj., a następnie spadek do 2.473 milj. — nie są bynajmniej odbiciem równie silnych wahań w rozmiarach działalności Państwa, w „produkcji usług państwowych". W większym stopniu zmiany sum budżetowych wynikały ze zmian, zachodzących w wydatkach, które stanowią tylko przesunięcia w rozkładzie dochodu społecznego, a zwłaszcza z wahań cen, których wskaźnik z 88,5 w roku budżetowym 1926/27 podniósł się do 111,9 w r. 1929/30, a następnie spadł do 93,3 w okresie składania preliminarza na rok 1932/33. Oczyszczone od wahań cen wydatki, związane z działalnością administracji państwowej, wykazują o wiele mniejsze zmiany: wzrost (licząc w cenach z 1927 r.) z 1.691,5 milj. zł. w r. 1926/27 do 1.972,1 milj. w r. 1929/30, dalszy wzrost w preliminarzach na 1930/31 i 1931/32 r. do 2.015,7 milj. i spadek w preliminarzu na r. 1932/33 do 1.909,1 milj. Zmiany te wykazują znaczne różnice w poszczególnych działach administracji.

Grupy wydatków	Zamknięcia rachunkowe				Preliminarze budżetowe			
	1926/27	1927/28	1928/29	1929/30	1929/30	1930/31	1931/32	1932/33
Wydatki związane z działalnością administracji ogółem	1.691,5	1.796,6	1.903,5	1.972,1	1.960,2	1.988,3	2.015,7	1.909,1
w tem: uposażenia	893,7	896,7	944,8	971,8	983,9	1.004,6	1.005,2	975,3
wydatki na nowe budowle, remonty, drogi i mosty, porty i t. d.	167,5	161,5	191,3	201,1	183,7	174,9	156,2	74,5
Min. Spraw Wojskowych	705,2	793,8	767,6	785,3	764,7	771,5	823,9	899,3
Pozostałe gałęzie administracji . .	986,3	1.002,8	1.135,9	1.186,8	1.195,5	1.216,8	1.192,1	1.009,8

Jeśliby abstrahować od wydatków Ministerstwa Spraw Wojskowych, które wykorzystując zniżkę cen żywności, zwiększyło w wartości realnej swój budżet, wzrost w okresie od r. 1926/27 do 1929/30 wyniósł 200 milj. zł.; nieco jeszcze ponad ten poziom podniosły się wydatki w preliminarzach na następne dwa lata, natomiast preliminarz na r. 1932/33 wrócił do poziomu pierwszych lat. Przy tym samym jednak poziomie ogólnym zaszła poważna zmiana w strukturze wydatków: o 80 miljonów złotych wzrosły wydatki na uposażenia, natomiast o tę samą sumę mniejwięcej skurczyły się wydatki na cele budowlane.

Ewolucja wydatków na uposażenia, podnoszących się stopniowo z 894 miljonów w roku 1926/27 do 1.005 miljonów w preliminarzach na lata 1930/31 i 1931/32, a następnie obniżających się do 975 miljonów, jest szczególnie charakterystyczna dla wahań, jakim podlega budżet w przebiegu konjunktury. Wydatki na potrzeby zbiorowe społeczeństwa, zaspokajane usługami administracji państwowej, nie są bynajmniej elastyczne; podlegając naogół pewnemu trendowi zwyżkowemu, mogą zwiększać się szybciej w okresach pomyślnej fazy konjunktury, a kurczyć w okresach zniżkowej fali, wahania te jednak nie mają tej amplitudy, co typowe zjawiska konjunkturalne. Bardziej podatne na wpływy świadomej polityki gospodarczej są wydatki na cele budowlane, które np. w preliminarzu na r. 1932/33 zredukowane zostały do 75 miljonów złotych wobec 201 milj. w r. 1929/30. W przebiegu cyklu konjunkturalnego lat 1926—1931 wydatki te wzrastały w okresach poprawy i ożywienia, a były ograniczane po załamaniu się konjunktury, co — wynikając zresztą z łatwo zrozumiałych i powszechnie spotykanych w polityce budżetowej względów — przyczyniało się raczej do zaostrzania niż łagodzenia przebiegu konjunktury; korzystny wyjątek pod tym względem stanowiło zwiększanie działalności budowlanej w roku 1929/30. Wydatki budżetowe na budownictwo nie odegrały zresztą większej roli, ustępując znaczeniem i amplitudą wahań wydatkom na cele inwestycyjne, czynionym z pożyczek i z zapasów kasowych.

RÉSUMÉS

Les indices de la consommation et leur analyse

par MICHAŁ KALECKI

Le travail visait l'établissement d'un ensemble d'indices symptomatiques qui pourraient illustrer les changements de la consommation générale en Pologne. On a choisi dans ce but la consommation du pain planc (d'après les ventes de la levure) et le nombre de billets vendus dans les cinémas comme symptômes de la consommation urbaine et les ventes du pétrole pour la consommation rurale; enfin la consommation mixte rurale et urbaine, avec pourtant une prépondérance de la consommation urbaine, était représentée par un indice de la consommation du tabac et des boissons, construit sur la base des chiffres des ventes du tabac, de la bière et du sucre et des importations du café et du thé. Afin de vérifier la valeur de ces indices en tant que symptômes de la consommation, on a calculé la corrélation entre les indices particuliers. La corrélation entre la consommation du pain blanc et les billets de cinéma calculée pour la période 1925—1930, le facteur du temps étant introduit comme troisième variable (vu le rôle du trend dans le développement du cinéma) s'exprime par le coëfficient 0,994; pour l'année 1931 on constate dans la consommation du pain blanc un écart assez important par rapport à la valeur résultant de l'équation de régression, ce qui s'explique par une baisse considérable du prix du pain blanc. Le coëfficient de corrélation entre la consommation du pétrole et l'indice du pouvoir d'achat des petits propriétaires ruraux (le groupe le plus nombreux de consommateurs du pétrole à la campagne) s'élève à 0.998 (coëfficient de corrélation non linéaire); fut considéré comme indice du pouvoir d'achat des petits propriétaires ruraux le rapport entre la valeur du bétail abattu et l'indice des prix de gros des produits industriels. Enfin la corrélation multiple entre la consommation du pétrole (la campagne) et du pain blanc (la ville) d'un côté et la consommation du tabac et des boissons de l'autre s'exprime, pour les années 1925—1930, par le coëfficient 0.986. Si l'on remplace la consommation du pain blanc par les nombres de billets de cinéma (après en avoir éliminé le trend), on obtient le coëfficient 0.993. Dans ce cas également la consommation du pain blanc se montre en 1931 supérieure aux valeurs établies pour les années précédentes. La portée de ces recherches au point de vue de méthodologie consiste en ce qu'elles indiquent un moyen de vérifier, en calculant les corrélations, la valeur symptomatique des nombres-indices divers.

Evaluation du volume des investissements en Pologne et les nombres-indices trimestriels des investissements

par LUDWIK LANDAU i MICHAŁ KALECKI

L'évaluation des investissements en Pologne, faite encore vers la fin de 1931 sur la base de données concernant la production des biens servant aux investissements (voir „Konjunktura Gospodarcza" No 11, 1931), fut complétée à présent par les données plus récentes. Les résultats de cette évaluation s'expriment par les chiffres suivants. Les investissements industriels ont absorbé, en 1929, 580 millions de zł., les investissements agricoles — 130 millions, communication — 685 millions, construction d'édifices publics — 145 millions, construction de maisons d'habitation — 510 millions, canalisation, installations de gaz, d'électricité etc. dans les anciens immeubles — 210 millions. Au total 2260 millions de zł. A l'aide de ces résultats on a construit un indice trimestriel des investissements, sur la base des données concernant l'activité de la construction et les ventes des machines (représentant 70 p. 100 de l'ensemble des investissements).

Le mouvement des prix des porcs en Pologne

par **BOHDAN ŁĄCZKOWSKI**

L'élevage des porcins constitue un des domaines les plus importants de la production animale en Pologne. Le trait caractéristique de cet élevage est son indépendance relative du type de l'exploitation rurale. En Pologne l'élevage des porcins se fait aussi bien sous le régime extensif que sous le régime intensif. Il n'y a pas non plus de rapport direct entre l'élevage des porcins et la grandeur de l'exploitation.

Les prix des porcs sont sujets à certaines fluctuations définies. Afin de se rendre compte de la nature de ces fluctuations, on a admis: 1-o que la race des porcs, la durée moyenne de gestation et la durée moyenne de l'engraissage sont invariables; 2-o que le poids moyen des porcs pour la boucherie ne change pas. En outre on n'a pas tenu compte de la tendance de longue durée (trend), vu l'insuffisance du matériel statistique qui ne permet pas son dégagement.

On observe dans les prix des porcs deux genres de fluctuations: d'un côté les variations saisonnières, de l'autre les fluctuations cycliques d'une durée plus longue.

V a r i a t i o n s s a i s o n n i è r e s. Le mouvement de la courbe des prix mensuels des porcs accuse, au cours de quelques dernières années, une similitude assez nette. Le minimum se place vers janvier — février, le maximum — au mois d'août; les différences entre les années particulières ne concernent en général que l'amplitude des fluctuations. Cette congruence suggère l'existence de causes constantes qui amènent, dans les années différentes, des variations analogues. Il est peu probable que ces variations soient dues aux changements dans le domaine de la consommation. Par contre tout fait croire qu'il faut chercher la source des variations saisonnières des prix des porcs du côté de la production. La cause principale est la dépendance étroite de l'élevage des porcins des provisions du fourrage (pommes de terre) et des conditions atmosphériques. En Pologne les variations saisonnières sont spécialement accentuées, ce qui s'explique par l'insuffisance des finances des exploitations agricoles et par la dépendance des éleveurs des marchands de porcs.

F l u c t u a t i o n s c y c l i q u e s. A côté des tendances saisonnières, on peut discerner dans les prix des porcs des tendances de durée plus longue qui rappellent les mouvements cycliques. Pour l'Allemagne ces cycles furent décrits par M. A. Hanau. Lorsque les prix des porcs sont hauts et le rapport entre ces prix et ceux des pommes de terre est profitable, les éleveurs tendent à aggrandir la production. La production atteint son maximum dans un délai de 1½ à 2 années environ après la période de la hausse des prix. A mesure que l'offre augmente, les prix baissent, de manière que le moment de la plus grande production coïncide avec les prix les plus bas. Les prix bas et le rapport peu profitable entre les prix des porcs et ceux des pommes de terre font naître une tendance à restreindre la production. Après la période suivante de ½ à 2 années environ un manque de porcs se fait sentir, ce qui, à son tour, amène la hausse des prix et ainsi de suite.

Les statistiques du mouvement des stocks de grain

par **JÓZEF PONIATOWSKI**

Les recherches de l'Institut concernant le mouvement des stocks de grain se basent sur les résultats d'une enquête adressée à certains producteurs choisis parmi les grands propriétaires. Aussi le but de ces recherches n'est point d'établir les chiffres absolus des stocks de grain détenus par les producteurs. Comme en outre les propriétés examinées appartiennent à une catégorie qui s'écarte considérablement du type moyen de l'exploitation rurale en Pologne, les résultats obtenus à l'aide de l'enquête sus-mentionnée ne peuvent être appliqués à la totalité de la production agricole en Pologne que sous d'importantes réserves. L'enquête fut commencée en 1930. A présent la comparaison des données obtenues pendant deux années de suite pour à peu près le même ensemble d'exploitations permet de tirer les conclusions mieux fondées que pendant la première année de recherches, surtout en ce qui concerne le mouvement des stocks et non leur volume absolu.

La vitesse avec laquelle les stocks s'épuisent dépend en première ligne des facteurs d'ordre général, tels que la grandeur de la récolte, le volume de la consommation et celui de l'exportation. Tous ces facteurs agissent sur les divers groupes d'exploitations avec une force inégale. Toutefois, si l'on voit que dans l'année courante les stocks s'épuisent plus rapidement ou plus lentement que dans l'année précédente, on a le droit de supposer que (à moins que le groupe en question ne soit sujet dans l'année courante aux influences spéciales n'affectant pas les autres groupes, comme par exemple la pressure des impôts ou la pénurie de crédit), les changements dans les autres groupes doivent aller dans

la même direction. Ainsi l'enquête de l'Institut peut fournir des points de repère à la politique économique. L'enquête est faite 4 fois par an: au 15 septembre, au 1 février, au 15 avril, et au 1 juillet. Les relevés de septembre et de juillet ont un caractère plutôt auxiliaire, tandis que pour l'orientation pratique les dates du 1 février et du 15 avril sont importantes.

En comparant le mouvement des stocks pendant l'année économique courante avec les données pour l'année précédente, on voit que les stocks de grain en Pologne seront complètement épuisées avant la fin de l'année économique. Les stocks de grain dans les exploitations examinées s'élevaient au 1 février 1932 par rapport à la récolte de 1931: pour le seigle à 33.4% (au 1 février 1931 à 40%), pour le froment à 39.1% (45.2%), pour l'avoine à 32.7% (32.6%), pour l'orge à 43.9% (32.6%). Le manque de seigle sera le premier à se faire sentir, tandis que le manque de froment et de l'avoine, s'il y a manque du tout, n'aura pas de proportions importantes. Le manque de l'orge est le moins probable.

Indices des prix des gros des produits achetés par les agriculteurs

par JAN WIŚNIEWSKI

Les nombres-indices des prix de gros de produits achetés par les agriculteurs sont publiés à présent pour la première fois. Ils furent calculés par la méthode de la moyenne arithmetique pondérée, base 100 en 1928. Les indices se basent sur les indices des prix de gros pour les groupes particuliers qui servent à établir l'indice général des prix construit par l'Institut. On a calculé un indice des prix des produits achetés par les agriculteurs en général et un indice spécial des prix des articles qui servent à la production agricole. Les poids furent fixés d'après les données de l'Institut Scientifique de l'Economie Rurale sur la consommation de la population rurale en 1927-28.

Les nombres-indices sus-mentionnés furent comparés aux indices des prix des produits agricoles, en particulier aux indices des prix des produits vendus directement par les agriculteurs en général ou spécialement par les petits propriétaires. Ces comparaisons ont revelé que les prix des articles vendus par les agriculteurs étaient, vers la fin de 1931 et au début de 1932, inférieurs de 40% aux prix des produits achetés par les agriculteurs. Si l'on avait comparé les indices généraux des prix de gros des produits agricoles et des produits industriels, la différence aurait été beaucoup moins grande; il s'ensuit que ces indices ne suffisent pas lorsque l'on veut établir le rapport entre les prix réellement payés et obtenus par les agriculteurs.

La consommation de la vaisselle en Pologne

par JÓZEF ZAGÓRSKI

La consommation de la vaisselle caractérise la situation de groupes sociaux très divers: ainsi la consommation de la porcelaine reflète la situation des classes aisées, la consommation de la faïence — celle des classes ouvrières et de la population rurale, la consommation de la verrerie représente la consommation urbaine en général. On a examiné la consommation de la vaisselle à l'aide d'une enquête adressée aux producteurs. Les chiffres des ventes de la vaisselle à l'intérieur du pays ainsi obtenus furent corrigés des variations saisonnières et des fluctuations des prix. Pendant la période de la poussée de la production industrielle en 1927 et 1928 ainsi qu'au début de la récession, quand la valeur réelle des salaires continuait à augmenter grâce à la baisse des prix, la consommation de la vaisselle accusait un mouvement ascendant, surtout en ce qui concerne la porcelaine qui se substitue à la faïence lorsque les revenus augmentent. La consommation de la vaisselle cessa d'augmenter et se mit à diminuer pendant le dernier trimestre de 1929 (l'accroissement de la consommation de la faïence s'arrêta déjà un trimestre plus tôt). En 1931 la consommation de la vaisselle baissa par rapport aux années de la consommation maxima de 30% pour la porcelaine, de 32% pour le verre et de 43% pour la faïence.

Les dépenses budgétaires pour l'administration au cours du cycle économique 1926—1931

par LUDWIK LANDAU

L'article est consacré à l'analyse des changements dans le volume de l'activité de l'Etat. Il s'agit des changements dans la „production des services" qui incombe à l'appareil administratif de l'Etat. On fait souvent mention dans les discussions de l'augmentation exagérée de la production des services de l'Etat dans laquelle on veut voir un des facteurs, souvent même un des facteurs principaux, ayant amené la crise. Le but du présent travail était de recueillir et d'analyser pour la Pologne les données qui permettraient de se rendre compte des changements survenus dans ce domaine durant le cycle écoulé (depuis la crise de 1925-26 jusqu'à la crise actuelle).

Il faut discerner parmi les sommes versées dans les caisses de l'Etat celles qui représentent réellement la partie du revenu social que l'Etat touche en échange de ses services. Les montants affectés aux subventions et allocations de tout genre, sommes destinées à accroître les fonds des assurances sociales, pensions des mutilés de guerre, paiement de dettes, retraites des employés de l'Etat — ce ne sont là que des sommes qui passent par la Trésorerie sans rapport aucun à la „production des services" qui se fait en même temps. Elles reflètent les changements dans la répartition du revenu social occasionnés par l'Etat. De l'autre coté il faut tenir compte des fluctuations des prix. Les sommes des dépenses d'administration peuvent changer indépendamment des changements dans le volume de la production des services, sous l'influence des changements dans le prix de revient de cette production, à savoir dans les prix et salaires payés par l'Etat. En Pologne l'influence de ce facteur fut particulièrement grande par suite des fluctuations du cours de change dans la première moitie de 1926 et des processus d'accomodation qui duraient longtemps après dans le domaine des prix et des salaires.

Il s'agissait donc en premier lieu d'établir dans quelle mesure les changements dans les dépenses de l'Etat étaient dues à l'action de chacun de ces trois facteurs à savoir: 1° des dépenses qui ne représentent que les changements dans la répartition du revenu social. 2° des changements dans le volume de l'activité de l'Etat proprement dite. 3° des fluctuations des prix et des salaires.

On a examiné les chiffres des dépenses budgétaires pour l'administration. Furent laissées hors de considération les dépenses des exploitations industrielles et des monopoles de l'Etat, ainsi que les dépenses extra-budgétaires (fonds spéciaux).

La manière de procéder se présentait comme suit. Il importait tout d'abord de répartir les dépenses dans les catégories particulières. Cette classification visait: 1° le dégagement de dépenses représentant les changements dans la répartition du revenu social, 2° la répartition des dépenses liées à l'activité de l'Etat dans les catégories caractérisées par les mouvements divers de prix. Pour les catégories particulières on a établi des indices des prix au moyen desquels on a éliminé ensuite l'influence des fluctuations des prix. En additionnant les sommes résultant des ces calculs on est arrivé à établir les montants corrigés des dépenses de l'Etat, ne dépendant que du volume de l'activité de l'Etat proprement dite, corrigés des fluctuations des prix („deflated" d'après la terminologie des auteurs américains et anglais).

Les résultats de l'analyse prouvent que les fluctuations importantes que l'on observe dans le développement des dépenses budgétaires (qui se sont accrues de 1962 millions de zł. à 2962 millions de zł. et tombées ensuite à 2473 millions de zł.) ne correspondent nullement aux fluctuations aussi importantes dans le volume de l'activité de l'Etat soit dans la „production des services". Ces fluctuations proviennent plutôt des changements dans les dépenses liées à la répartition du revenu social et surtout des fluctuations des prix dont l'indice a monté de 88,5 en 1926-27 à 111,9 en 1930-31 et baissé à 93,3 au moment de l'établissement du projet de budget pour 1932-33. Les sommes corrigées („deflated") qui représentent le volume de l'activité des administrations publiques accusent les fluctuations beaucoup moins importantes. Calculées d'après les prix de 1927 alles augmentent de 1691,5 millions de zł. en 1926-27 à 1972 millions de zł. en 1929-30, à 2015 en 1930-31 et 1931-32 (projets de budgets) et retombent à 1909,1 millions de zł. dans le projet de budget pour 1932-33. Il y a lieu d'ajouter que l'importance des fluctuations varie suivant le domaine de l'administration.

Abstraction faite du budget du Ministère de la Guerre qui, en tirant profit de la baisse des prix des articles alimentaires, a augmenté la valeur réelle de son budget, l'augmentation de dépenses dans la période depuis 1926-27 jusqu'à 1929-30 s'exprime par le chiffre de 200 millions de zł. Dans les projets de budgets pour les deux années suivantes les dépenses dépassèrent encore un peu ce niveau, tandis que le projet pour 1932-33 a repris le niveau des premières années. Pourtant, tandis que le montant global est resté le même, il y a eu des changements importants dans la structure des dépenses. Les dépenses de personnel augmentèrent de 80 millions de zł., tandis qu'il y a eu une baisse correspondante dans les dépenses pour les constructions.

L'évolution des dépenses de personnel, qui s'élevaient à 894 millions en 1926-27 atteignirent 1005 millions en 1930-31 et en 1931-32 et baissèrent ensuite jusqu'à 975 millions, est un exemple très caractéristique des changements auxquels le budget est sujet pendant un cycle économique.

Les dépenses qui subviennent aux besoins collectifs de la société, représentées par les services rendus par l'administration publique, se sont montrées peu élastiques. Elles accusent une certaine tendance ascendante de longue durée, peuvent augmenter dans les périodes de prospérité et diminuer légèrement pendant la dépression, mais l'amplitude de toutes ces fluctuations est relativement petite en comparaison des mouvements économiques en général. La politique économique consciente peut exercer son influence d'une manière plus prononcée tant qu'il s'agit des dépenses pour les constructions. Ainsi le projet pour 1932-33 réduit ces dépenses à la somme de 75 millions de zł. par rapport à 201 millions en 1929-30. Au cours du cycle économique 1926—1931 ces dépenses augmentaient dans les périodes de prospérité et étaient limitées dans les périodes de dépression, ce qui d'ailleurs, tout en étant dû aux raisons facilement compréhensibles et généralement appliquées dans la politique budgétaire, a contribué plutôt à aggraver qu'à attenuer les fluctuations cycliques. Une exception favorable est constituée par l'expansion de l'activité de la construction en 1929-30. Il faut ajouter que le rôle des dépenses budgétaires pour l'activité de la construction fut assez restreint en comparaison des dépenses financées des emprunts et des réserves de caisse qui l'emportaient de beaucoup au point de vue de l'importance et de l'amplitude des fluctuations.

Drukarnia P. K. O., Warszawa, Bugaj 5. Telefon 750-76. 3248

TRAVAUX DE L'INSTITUT
DE RECHERCHES SUR LE MOUVEMENT GÉNÉRAL
DES AFFAIRES ET SUR LA FORMATION DES PRIX

FASC. 1 1932

INSTITUT DE RECHERCHES SUR LE MOUVEMENT
GÉNÉRAL DES AFFAIRES ET SUR LA FORMATION DES PRIX

VARSOVIE 1932